

Maan-Tiede.

Kolmas painos

Turussa,
J. W. Lilljan kirjapainossa, 1859.

Imprimatur: L. Heimbürger.

Johdatus.

§ 1. Maan-tiede. Maan-kartta. Maa-pallo.

Maan-tiede neuwoo meille: 1) Maan rakennuksen, suurouden ja liikkumisen, 2) Sen pinnan laadun ja hedelmät, ja 3) Maan päällä olewista kansakunnista ja mitä nämät tähän asti owat aikaan saaneet.

Maan-kartta on isomman taikka pienemmän maanosan ja siinä olewien merkittävään, niinkuin merien, wuorien j. n. e., kuwaus. — **Maa-pallo** on maan rakennuksen jälkeen tehty kerä, johon on kuwaittu maita, wuoria j. n. e.

§ 2. Näköala. Ilmat. Maailma.

Näköalaksi eli **Taiwaan rannaksi** kutsumme sen ymmyriäisen alan, jossa maa ja taiwas näytävät kohtaawan toinen toisensa.

Waltailmat owat neljä: **Pohja**, **Etelä**, **Itä** ja **Länsi**. Se taiwaan tieno, josta aurinko näyttää nousewan, on Itä; se, jonne hän laskeuu, Länsi; se, jossa hän on puolenpäivän aikana, Etelä, ja se joka on etelää wastapäätä, Pohja.

Maailman mittaamattomasssa awaruudessa (taiwaalla) kulkee lukemattomia tähtiä, jotka owat hawaitut olewan kahdenlaisia, nimittäin: 1) senkalaisia, jotka itsestänsä loistawat ja aina owat liikkumatta; tämänkalainen on aurinko ja useammat

tähdet; näitä kutsutaan **fiinto-tähdeiksi** eli **fiintolaisiksi**; ja 2) niitä jotka **itsestään** ovat **pimeät**, ja aina olisivat semmoiset, jos toiset ei walaisisi heitä, ja jotka aina sirtyvät toinen toisistansa ja muista maailman palloista; näitä kutsutaan **kierto-tähdeiksi** eli **kiertolaisiksi** ja **pyrstötähdeiksi**. Edellisten joukkoon, joita on neljäntäkymmentä, kuuluu Maakin. Kaikki kierto-tähdet saavat walonsa ja lämpymänsä auringosta, pyöriessänsä sen ympäri suurissa soikeissa radoissa, toinen toistansa ulompana. Pyrstötähdet saavat, kulkiessansa auringon ympäri, siitä walonsa, ja heidän ympärillensä on erinomainen walkea pilwi ja heidän seurassansa säe-soitto, jota me kutsomme Pyrstöksi. Se on hajoitettun tukan näköinen, ja siitä on heitä muiden kielien jälkeen Ruotsissakin kutsuttu Komeetiksi, joka on niin paljo kuin **Tukkatähdet**. Wiiden kierto-tähden ympärillä pyörii **Ruita**, jotka myös ovat pimeitä kappaletta, waan walaistaan auringosta. Aurinko on kaikkien kierto-tähtien keskellä. Sen ja Maan wäliä on 14 kertaa tuhannen tuhatta (miljon) penikulmaa. Aurinko ynnä kiertolaisten ja pyrstötähtien kanssa tekee meidän **Aurinkokuntamme**. Kuin kaikki fiinto-tähdet mahtawat olla auringoita ja heillä niinmuodoin mahtaa olla kierto-tähtiä ympärillensä, niin on sillä tawalla tuhansin ferwoin aurinkokuntia. Kaikki nämät yhteen luettuna kutsomme me **Maailmaksi**, jonka awaruus, järjestys ja ihanuus mahtaa meissä waikuttaa korkean ihmettelemisen ja kunnioituksen sille laupiaalle Olenolle, joka waltiaalla sanallansa on kaiken tämän tehnyt.

§ 3. Maan rakennus, suuruus ja liikkuminen.

Ma on melkeen ymmyrjäinen kappale, joka liikkuu wapaasti awaruudessa, niinkuin aurin-

ko, kuu ja muutkin taiwaalla olewat kappaleet, ilman heillä olematta mitäkään waraa taikka napaa.

Maan ymmyrjäisyys todistetaan seuraawalla tavalla:

1. Kuin maa, kulkiesansa auringon ympäri, tulee auringon ja kuun välille, niin heittää se ymmyrjäisen warjon kuuun päälle. Kuin warjo on ymmyrjäinen, niin pitää myös maan olemas ymmyrjäisen.

2. Kuin wuoret, firkontornit taikka laivat owat meistä etäällä, niin emme silloin näe heitä ensinkään; waan jos lähenemme heitä, niin näemme ensin ainoasti ylimmät osat heistä, sitte, kuta enemminkin lähenemme, sitä enemmän näemme heistä, ja viimein koko kappaleen. Syy tähän on maan ymmyrjäinen rakennus, sillä hän peittää ymmyrjäisyydellensä sitä enemmän, kuta kauwempaan olemme nähtävästämme.

3. Kuonesti on pyrhedittu maan ympäri ja laskettu esimerkiksi aiwan itään ja tultu kotiin lännestä; niinmuodoin on maa ymmyrjäinen.

Että maa meille näyttää olewan ei ymmyrjäinen waan tasainen, tulee siitä, ett'emme kerralla ainoa saata nähdä hänestä kuin aiwan wähäisen osan.

Kuin maa mitattaisiin suoraan läpitsensä, niin tulis siitä 1192 penikulmaa, waan maan pintaa on 4,458,000 nelikulmaista penikulmaa.

Sitä mittaa, jolla paikain kaukaisuus toisista paikoista määrätään, kutsutaan **penikulmaksi**. Penikulma ei ole joka paikassa yhtä pitkä. Kuin tahtoo tietää yhden maa-alan awaruuden, niin mitataan se yhtäsuuuisilla **nelikulmilla**; ja niinmuodoin on yksi nelikulmainen penikulma yhtä pitkä ja toista leweä.

Maan liikunto on kahtalainen. Ensimmäinen eli sen **päivällinen liikunto** on senkaltainen, että maa käännäksen ajatuksissamme kuvaillun akselinsa (napansa) ympäri lännestä itään 24 tunnissa, jota aikaa me kutsumme vuorokaudeksi. Tästä tulee taivainen **walon ja pimeyden taikka päivän ja yön muutos**, kuin maan molemmat puoliskot joka vuorokausi kääntyvät vuorottain aurinkoa vasten ja hänestä pois.

Maan pyöriminen lännestä itään tekee sen, että aurinko ja tähdet näyttävät kulkewan aiwan toisin, nimittäin idästä länteen.

Maan toinen taikka **vuosinen liikunto** on senkaltainen, että maa juoksee pitkin soikeaa piiriä auringon ympäri 365 päivässä, 5 tunnissa, 46 minutissa ja 49 sekunnissa, joka aika kutsutaan vuodeksi.

Siitä että maa liikkuu ja me seuraamme hänen myötänsä, näyttää se meille kuin aurinko kulki ja maa olisi alallansa.

Kuin kuu vuoden kuluessa pyörii 12 kertaa maan ympäri, niin on vuosi jaettuna 12 **kuukauteen**. Kuin kuu maan ympäri kulkiessansa tulee sen ja auringon välille, niin estää se auringon walaisemasta maata; siitä tulee **auringon pimeneminen**. Kuin taas maa tulee kuun ja auringon välille, niin estää hän auringon walaisemasta kuuta; ja tästä tulee **kuun pimeneminen**.

§ 4. Maan-akseli. Nawat. Päiwäntasaaja. Puolipäiwän piirit. Vuoden ajat.

Maan-akseli on se suora wiiva, jonka me ajatuksissa kuvailemme olewan vedettynä **maan läpi** pohjaisesta etelään. Tämän wiivan pohjaispää kutsutaan **Pohjais-nawaksi**, ja etelässä olewa pää **Etelä-nawaksi**.

Päivän-tasaajakssi kutsutaan sitä ymmyrjäistä kaarta (sirkeliä), jonka me ajatuksissa kuvailemme olevan vedettynä aiwan **maan ympäri**, yhtä kautana sekä pohjais- että etelä-navasta.

Kaikki kaaret jaetaan 360 yhtä suuriin osiin, joita kutsutaan askelmiksi; ja askelma taas 60 minuuttiin ja joka minuutti 60 sekuntiin.

Puolipäivän-piiri on se ymmyrjäinen kaari, jonka me itsellemme kuvailemme olevan vedettyä aiwan päivän-tasaajan poikki pohjais- ja etelä-nawan ja kaikkien muiden maapaikkain läpi. Puolipäivän-piiriksi kutsutaan niitä sentähden, että kaikki ne paikat, jotka ovat saman puolipäivän-piirin alla, saavat samalla aikaa puolipäivänsä. Sen puolipäivän-piirin kautta, joka on otettu ensimmäiseksi, jaetaan maa kahteen puoliksoon, nimittäin **itäiseen** ja **läntiseen puoliksoon**.

Wuoden-aikain muutos ja päivän epätasainen pituus tulevat maan kallellansa olevasta asennosta aurinkoa vasten, ja hänen wuotifesta liikunnostaan sen ympäri, sillä tavalla, että maan pohjais-napa yhden puolen vuotta (21 päivästä Maaliskuuta 21 päivään Syyskuuta) käännäksen vasten aurinkoa, waan toisen puolen vuotta (21 päivästä Syyskuuta 21 päivään Maaliskuuta) pois auringosta.

Edellisessä tapauksessa on meillä, jotka asumme päivän-tasaajan pohjaisella puolella, **Kewä** ja **Kesä**; jälkimmäisessä **Syksy** ja **Talwi**. Niillä taas, jotka ovat päivän-tasaajan eteläisellä puolella, on edellisessä tapauksessa syksy ja talwi, mutta jälkimmäisessä **kewä** ja **kesä**.

Silloin kuin pohjais-napa on lähinnä aurinkoa, niin ovat meillä, jotka asumme pohjaispuolella pisimmät päivät, sydän-kesän aikana (19—22 päivään Kesäkuussa). Silloin taas kuin etelä-napa on

lähinnä aurinkoa, niin owat meillä lyhimmät päiwät sydän-talwen aikana (19—22 päiwään Joulu-kuussa).

§ 5. Kääne-piirit. Napapiirit. Maan-työt. Ilma.

Kääne-piiriksi kutsutaan ne piirit, kuin wedetään maankuwan ympäri, päiwän-tasaajan mukaan ja yhtä kaukana siitä, nimittäin 23 askelmaa 28 minuuttia. Näitä on kaksi ja kutsutaan kääne-piiriksi sentähden, että aurinko näyttää niinkuin kääntymän takaisin, tultuansa näistä toisen taikka toisen päälle.

Se joka on pohjaisen puolella päiwän-tasaajasta kutsutaan **Krapun** kääne-piiriksi.

Se joka on etelän puolella päiwän-tasaajaa kutsutaan **Metsäkauriin** kääne-piiriksi.

Napapiiriksi kutsutaan niitä ymmyrjäisiä kaaria, jotka ajattelempa olewan wedettyinä maan ympäri samalle suunnalle kuin päiwän-tasaajain ja yhtä kaukana maan-nawoista kuin kääne-piirit owat päiwän-tasaajasta. Näitäkin on 2, nimittäin **pohjainen Napapiiri**, 23° askelmaa 28' minuuttia pohjais-nawasta ja **eteläinen Napapiiri** 23° 28' etelä-nawasta.

Maan-woilla ymmärretään ne osat maanpinnasta, jotka owat edellänimitettyin piirien välissä. Näitä on 5, nimittäin:

1. Lämmin eli **Kuuma Wyö**, molempien kääntöpiirien välillä. 2. **Pohjais-puolinen lempiä Wyö**, Krapun kääntöpiirin ja pohjaisen napapiirin välillä. 3. **Etelä-puolinen lempiä Wyö**, Metsäkauriin ja eteläisen napapiirin välillä. 4. **Pohjaispuolinen Kylmä Wyö**, pohjaisen napapiirin ja pohjaisnawan välillä, ja 5. **Eteläpuolinen**

Kylmä Wyö, eteläisen napapiirin ja etelänawan välillä.

Jokaisen paikan **Ilma** määrätään suurimmaksi osaksi sieltänsä näissä woiksi kutsutuissa maanosissa. Ainoastansa kuumalle wyölle lankeawat auringon säteet kohdastansa alas; muille woille lankeawat ne winoon, maan hymyrjäisyyden suhteen, jonka tähden heillä onkin vähempi woimaa. Kuita edempänä niinmuodoin paikka on päivän-tasaajasta, sitä winompaan lankeawat auringon säteet hänen päällensä, ja sitä kylmempi on myös ilma siinä paikassa.

§ 6. **Leweyn. Pituus.**

Paikan **Leweydellä** ymmärtää maantiede sen kaukaisuuden päivän-tasaajasta. Leweyn luetaan taikka pohjaiseen (pohjais-leweyn) taikka etelään (etelä-leweyn), ja askelmat luetaan puolipäivän-piirillä. Paikan **Pituudella** ymmärretään sen kaukaisuus ensimmäisestä puolipäivän-piiristä. Pituus on taikka itäinen taikka läntinen ja askelmat luetaan päivän-tasaajalla. Kuin tuntee yhden paikan sekä leweyden että pituuden, niin on sen paikan sijelwästi ja tarkoin määrätty.

§ 7. **Ilma-kaari. Maa. Wesi.**

Maapallon ympärillä on joka haaralla hienoa liikkuwaa, läpinähtäwää ainetta, jota kutsutaan **Ilmaksi**.

Lämpimän vaikutuksen kautta maan-pinnan, olletikin weden, päälle nousee ilmaan alinomaisesti hienoja, monesti näkymättömiä huuruja, jotka wähitellen laskeuwat alas **kasteena**, taikka muuttuwat ilmassa **pilwiksi**. Kuin tämä hieno wesi-aine kokouu pisarwiksi ja kaswaa, niin tulee se alas **sumuna**, **sateena**, **lumena** ja **rakeina**. Että huurut

nousewat wedestä lämpimän waikutuksen kautta, näkee walkialle pannusta wesi-padasta. Kuta korkeammalle ilmaan tullaan, sitä kylmempi on siellä. **Lumirajakki** kutsomme sitä korkeutta ylempänä merta, jonka yläpuolella lumi ja jää eivät koskaan sulaa. Tämä ei ole yhtä korkealla joka paikassa maan päällä, vaan kaikkien **korkeimmalla** päivän-tasaajan alla, sillä siellä on lämmin isoin, ja wähenee sitte kuta enemmän poikkenee päivän-tasaajasta napoin päin, niin että se niiden kohdalla on aiwan **alhaalla**.

Maan-pinnalla on **Maata** ja **Wettä**; vaan maa ei ota täyttä kolmatta-osaa, wesi taas peittää enemmän kuin kaksi kolmatta-osaa maan-pinnasta. Kaiken maan ympärillä on joka paikassa wettä. **Mantereiksi** taikka **Mannermaaksi** kutsomme isoimmat maan kappaleet. **Luodoiksi**, **Quotomaisiksi** ja **Saariksi** kutsutaan pienemmät osat maasta, joiden ympärillä on joka puolella wettä. **Niemiksi** ja **Niemimaisiksi** kutsutaan ne osat maasta, joiden ympärillä usiammin puolin on wettä, vaan, jotka yhdeltä puolen owat kiini mantereessa. **Maakielukaksi** kutsutaan kaitaa maa-kappaletta, joka pistää pitkälle mereen. **Saipaleeksi** ja **kannakseksi** kutsutaan pientä maasuikaletta, joka, eroittaen kaksi järweä, yhdistää kaksi maata. Maan-pinnalla olemat korkeat paikat kutsutaan, korkeutensa ja muun olentonsa suhteen, **mäkiloiksi**, **maanseliksi**, **wuoriksi**, **wuorenseliksi** ja **wuorikunniksi**. **Niemeksi** kutsutaan yhtä järween ja mereen pistävää, kaitaa maata. Tulta suitsuttawat wuoret oksentawat aukostansa tulta ja palawaa ainetta, jota kutsutaan **kuonaksi**. Wuorten välillä on siellä ja täällä sywempää taikka matalampia lomia; näitä kutsutaan **laksoiksi**; kuin näiden lomien piiri on isompi ja niiden pohja melkein yhtä tasainen, niin kutsutaan niitä **tasamaisiksi**. Jos semmoinen tasamaa on kas-

wamatoin ja peitetty pienillä kiwillä taikka hiekalla, niin kutsutaan se **Grämaakssi**. **Lumi-** ja **Jää-lakeudet** ovat suuret lumijäätikä-joukot, jotka ovat aina sulamatta korkeain wuorten päällä ja lomissa.

Wesi on **puhdasta**, taikka **ruosteista** taikka **suolaista**. Wesi peittää useampia osia maapinnan lomissa, joita suuruutensa ja erilaisen laatunsa wuoksi kutsutaan erilailta. **Lähteet** ovat pienempiä wesi-kokouksia, jotka omasta woimastansa nousewat maasta. Wesi-juoksu lähteestä kutsutaan **oroiksi** eli **puroiksi**. Useampien purojen yhdistyksestä tulee **joki**, ja useampien jokien yhdistyksestä **wirta** eli **kymi**. **Järweksi** kutsutaan sitä weden kokousta, joka kaikilta puolin on suljettu maalta.

Walta-merekksi kutsutaan sitä weden kokousta, joka on manterien ympärillä. Meren wesi on **suolaista** ja **pahamakuista**, ja ei kelpaa juomaksi eikä keittoon. **Salmekksi** kutsutaan sitä kaitaa osaa merestä, joka, eroittaen kaks maata, yhdistää kaks wettä. **Kaiwannoksi** kutsutaan ihmisten toimella ja taidolla tehty yhdistys kahden weden wälillä. **Merinieluksi** (**Pyörteeksi**) kutsutaan se pyörivä liikunto, joka wedellä on muutamissa paikoin merellä. **Meri** myös nousee joka wuorokautena, ja tätä kutsutaan **luoteeksi**, joka on 6 tuntia pitkä, ja laskee samoin, jota kutsutaan **wuokseksi**, ja on myös 6 tuntia pitkä.

§ 8. Maan-osat. Walta-meret.

Jsoimmat yhdessä olemat maakappaleet kutsutaan **Maan-osiksi**, ja niitä on 5, nimittäin:

I. Itäisessä maa-puoliskossa:

1. **Europa** luoteen puolella. 2. **Asia** koillisessa, joka on yhdistetty sekä Europan että 3 **Afrikan** kanssa, joka on lounassa. 4. **Australia** kaakon alla, paljaita luotoja ja saaria, joista **Uusi-Hollanti** on suurin.

II. Länteisessä maa-puolikosja:

5. **Amerika.** Näistä maan-osiista kutsutaan ne 3 edellistä **Vanhaiksi Maailmaksi**, ei sen vuoksi, kuin se osa maata olisi vanhempi, vaan siitä syystä, että se on ollut meille kauvemmin tuttu; ja ne 2 jälkeistä kutsutaan yhteisellä nimellä **Uudeksi Maailmaksi**, sen suhteen, että me olemme tulleet tuntemaan ne paljoa myöhemmin.

Waltameret jaetaan 5 pääosaan:

A) **Pohjais-Jäämeri** taikka **Nutjan-meri**, Pohjais-nawan ympärillä, piirretty Europan, Aasian ja Amerikan pohjaisilta mailta.

B) **Etelä-Jäämeri**, Etelä-nawan ympärillä.

C) **Läntinen** taikka **Amerikan meri**, jonka itäisellä puolella on Europa ja Afrika, ja läntisellä puolella Pohjais- ja Etelä-Amerika. Tämä pidetään olevan päivän-tasaajalta jaettuna kahteen osaan, nimittäin: **Atlantin-mereen** pohjassa ja **Ethiopian-mereen** etelässä. Atlantin-merestä tulee kaksi suurta lahtea: Koilliseen eli itä-pohjaiseen **Itämeri**, ja kaakon alle **Wäli-meri**, joka erottaa Europan Afrikasta.

D) **Tyyni-** eli **Etelä-meri**, jonka itäisellä puolella on Amerika, ja läntisellä ja etelä-puolella Aasia ja Uusi-Hollanti.

E) **Indian-meri**, jonka ympärillä on Etelä-Aasia, itäinen Afrika ja läntinen Austraalia, ja etelässä juoksee tämä meri yhteen Etelä-Jäämeren kanssa.

§ 9. Ihmiskuvut. Valaistus.

Uskon-Oppi.

Maan isännät, Ihmiset, alkuperäänsä yhdestä parikunnasta, ovat sekä ilman-laadun ja elatuskeinonsa suhteen, että muista syistä muuttuneet erin-

kaltaijiksi, ruumiin muotonsa, luontonsa ja karwan-
sa (väriensä) puolesta. Heidän lukunsa lasjetaan
1000 miljoonaksi.

Karwansa suhteen ovat ihmiset jaetut 5 su-
kkuun: a) Kaukaasian eli **walkia**, johon kuuluu Eu-
ropalaiset, Länsi-Asialaiset ja Pohjais-Afrikalaiset,
b) Mongolian eli **kelta-ruskia**, johon kuuluu Itä-
Asialaiset; c) Neegerin eli **musta**, jolla on kähä-
rä willanen tukka, ja johon kuuluu Afrikan ja Un-
den-Hollannin mustat asujamet taikka Neegeriläiset;
d) **wasiki-punainen**, johon kuuluu Amerikan peri-
asukkaat; e) Malaijen eli **mustan-ruskia**, johon
kuuluvat Itä-Indian ja muutamain Austraalian
pienempien luotojen asujamet.

Elämäkertansa ja walistuksensa suhteen taitaan
ihmiset jakaa 4 luokkaan: 1. **Kesyttömät** taikka
Willit, jotka elävät ei paljoa paremmin kuin luon-
tokappaleet, ilman laitta ja hallituksesta; 2. **Pai-
men-kansat**, joilla ei ole wakaita asunioja, waan
elävät ainoasti karjoistansa ja muuttelewat niiden
kanssa, kuin tarwitsewat parempia laitumia; 3.
Maanwiljeliät, joilla ovat warsinaiset asuinpai-
kat; 4. **Walaiistut**, joilla ovat ei ainoasti war-
sinaiset asunasiat, waan myös sen siwulla parem-
mat kansakunnalliset asetukset ja suurempi walaiistus.

Uskon-opin suhteen jaetaan ihmiset kahteen pää-
luokkaan: 1) ne jotka palwelewat yhtä, **totista Su-
malaa**, ja 2) **Pakanat**, taikka ne jotka palwele-
wat useampia jumaloita. Edellisissä on taas 3
pääjakoa, nimittäin:

A) **Kristin-oppi**, sääetty Wapahantajaltamme
Jesukselta Kristukselta noin 1850 vuotta sitten.

Se jakauu 2 toijistansa wahan eroawaan pää-
lahkoon, kuin ovat:

a) **Katoliikkinen** uskon-oppi, joka jakauu

kahteen osaan: 1) **Paavilaiseen-Katoliikkiseen**, joka tunnustaa Paavin Roomissa kirkon maalliseksi päämieheksi, ja 2) **Greekalaiseen-Katoliikkiseen**, joka ei tunnusta Paavia kirkonsa päämieheksi.

b) **Protestanttinen** uskon-oppi, joka eroaa 3 vähän erinäiseen osaan: 1) **Evankelis-Lutherilainen**, 2) **Evankelinen parannettu**, ja 3) **Evankelinen Englannin** uskon-oppi.

B) **Juutalaisten** uskon-oppi, säätyy Juutalaisten lain asettajalta Mooselta, noin 3,300 vuotta sitte.

C) **Mahometin** uskon-oppi, Arabialaiselta Mahometi nimiseltä kaupiamieheltä, noin 1,200 vuotta sitte.

§ 10. Maat. Kansat. Valtakunnat.

Maakunta on joku määrätty osa maan-pinnasta. **Kansa** on joukko ihmisiä, jotka yhteisen alkunsa, kieltensä, tapainsa, lakiansa j. m. kautta ovat keskenänsä yhdistetyt ja eroitettut toisista ihmisistä. **Valtakunta** on useampain sukujen vapaa yhteys, toisinaan kansojenkin, jotka ovat yhdistyneet saman lain ja hallituksen alle. Jokaisen valtakunnan pää-tarkoitus on, lewittää walai-istusta ja siweyttä jäseniensä kesken. Tullaksensa tähän tarkoitukseen, pitää valtakunnan ennen kaikkea suojaaman jokaista jäsentänsä sekä toisia jäseniä että ulkonaisia vihollisia vastaan. Kuin valtakunnan kaikki jäsenet, taikka koko kansa, eivät itse taida olla osakkaat hallituksesta, niin on kansan täytynyt antaa tämän korkean woiman yhdelle hallitsijalle taikka hallitukselle. Korkein hallituswoima on niinmuodoin, asian luonnon jälkeen, kolmesta laadusta. 1. **Dikeus** säättää lakia taikka asettaa kansalle yhteisiä oijennusnuoria, ja panna kansan päälle weroja j. n. e. se on: **lain**

sääntö-walta. 2. Difens lain käskeyjen jälkeē ratkaiſta riitoja waltakunnau jäſenten wälillä, taikka **tuomio-walta.** 3. Difens hallita ja toimittaa kaikki mitä laissa on ſäättö, taikka **toimitus-walta.** **Perustus-laiſi** taikka **Asetukseſi** kutsutaan ſe laki, joka määrää kansalliset säännökset, taikka miten ja ſeltä korkein woima ja hallitus toimitetaan.

Waltakunnallisten säännökſien ſuhteen jaetaan waltakunnat **Yksiwaltaiſiin** ja **Wapawaltaiſiin.** Se waltakunta joſſa korkein woima on kokonauſa taikka joſſikukſi oſakſi yhden ainoan käſiſſä, kutsutaan **Yksiwaltaiſeksi.** Täänkaltaiſet waltakunnat ovat joko **Perintö-waltakuntia,** jotka hallitſian kuoleman jälkeē lankeawat hänen likimmälle ſukulaiſel- lenſa, taikka **Wali-waltakuntia,** joissa hallitſia walitaan, entisen kuoltua. Joſſa hallitſialla ovat kaikki 3 edellänimitettyä oikeutta hallitukseſſanſa, niin on hän **Itſewaltias.** Se waltakunta joſſa ainoasti joku oſa näistä oikeuſſiſta on Ruhtinaalla, ja iſompi oſa toimitetaan kansalta taikka ſen **Aſian- ajajoilta** (waltakunnan ſäädyiltä, herrain-päiwiltä j. n. e.) kutsutaan **Asetukseſelliseksi,** ja ſillä ſa- uotaan olewan vapaa taikka **aſetukseſellinen** halli- tuſmuoto. Täänkaltaisten waltakuntien jäſenet ovat myös paljoa enemmin rauhoitetut Ruhtinaan ſor- taukseſta, kuin niiden, joissa kaikki woima on an- nettu yhdelle ainoalle. Hallitſioilla on myös eri- laiſet nimet, muutamia kutsutaan Keiſarikſi, toisia Kuninkaiſi, toisia taas Herttuikſi j. n. e. **Wapa- waltaiſeksi** kutsutaan ſitä waltakuntaa, joſſa kor- kein woima taikka joku oſa ſitä ei ole yhdellä ai- noalla tiliſtä wapaalla hengellä, waan toimitetaan uſeammilta miehiltä, jotka määrätükſi ajakſi wali- taan kansalta. **Sulmuudella** on ſiinä ſia, joſſa hallitſia oman tahtonſa jälkeē tekee mitä tahtoo. **Pääkaupungikſi** kutsutaan ſitä kaupunkia, joſſa

waltakunnan hallituksella on siansa, **Sallitus-kaupungiksi** taas sitä, jossa howi, se on hallitsia ja hänen sukunsa tavallisesti asuwat.

§ 11. Tuotteet. Kauppa.

Jokaisista järjetvintä kappaletta, joka on maan päällä eli sisässä, kutsutaan **tuotteeksi**. Tuotteet jaetaan: a) **luonnon-tuotteisiin**, joita luonto tuottaa itsestänsä, ja b) **taito-tuotteisiin**, jotka saawat näkönsä ihmisten kädeltä.

Kauppa on tawaroiden waihettaminen toisia tawaroita eli rahaa vastaan. Kaupan menestykseksi owat warsinaiset paikat walitut, jotka owat sowliaat tawaroiden asettamiseksi ja myymiseksi j. n. e. Tämänkaltaisia paikkoja kutsutaan **kauppa-paikoiksi**. Ne määrättyt ajat wuodesta, jolloin ostajat ja myyjät kokoontuwat suurempiin joukkoin, tällä tawalla asioitansa ratkaisemaan, kutsutaan **markkinoiksi**. Sentähden että tawaroiden kuljettaminen on keweämpi merellä kuin maalla, owat kauppa-paikat tawallisesti wesiän rannalla. Kun kauppa käydään tawaroiden waihtamisella ja kuljettamisella merta myöten, niin kutsutaan se **meri-kaupaksi**, waan kuin tawaroita kuljetetaan maata myöten, niin kutsutaan kauppa **maakaupaksi**.

E u r o p a.

§ 1. Rajat. Suuruus. Asujamet.

Europan rajoihin koskewat: pohjassa Kutjan-meri, lännessä ja etelässä Atlantiu-meri, ja idässä on se yhtenä mantereena Afrikan kanssa.

Europan lawuus on noin 168,000 nelikulmaista penikulmaa, ja siinä löytyy asujamia noin 296 miljonaa.

§ 2. Meriä. Lahtia. Salmia.

A) **Nutjan-meri**, jolla on lahti **Walfia-** eli **Wienan-meri**.

B) **Atlantin-meri**, josta tulee: 1) **Pohjan-** meri, jolla on lahti **Kattegatti**, joka 3 salmen, **Wienen Bältin**, **Ison Bältin** ja **Dresalmen** kautta on yhdistetty 2) **Itämeren** kanssa, jolla itsellensä on 3 lahtea, nimittäin: a) pohjassa **Pohjan-**, b) idässä **Suomen-** ja c) kaakon alla **Mii-** gan-lahti; 3) **Englannin uitti** eli **kanawa**, joka **Kalää-salmen** kautta on yhdistetty **Pohjan-** meren kanssa; 4) **Irlannin-meri**, josta **Santa Georgin-salmi** juoksee; 5) **Biskaia-lahti**; 6) **Spanian meri**, joka **Gibraltarin-salmen** kautta on yhdistetty 7) **Wäli-** meren kanssa, joka on isoin lahti koko maailmassa ja itse tekee lahtia: a) **Adrian-** meren ja b) **Greekan-** meren, joka **Dardanelli-** salmen kautta on yhdistettynä 8) **Marmora-** meren kanssa, josta **Konstantinopelin salmi** menee 9) **Mustaan-** mereen, joka **Raffa-salmen** kautta on yhdistetty **Assowin-** meren kanssa.

§ 3. Wirtoja (Aymia). Järwiä.

Seuraawat wirrat (kymet) juoksewat: a) **Nut-** jan-mereen: **Dwiina** (Wienajoki). b) **Itä-** mereen: 1. **Weikseli** (Wistula), 2. **Dderi**. c) **Pohjan-** mereen: 1. **Elbe**, 2. **Neini**. d) **Kaukan** mut- kaan: 1. **Poire** (Poari), 2. **Garonne**. e) **Spa-** nian-mereen: **Taio**. f) **Wäli-** mereen: 1. **Ebro**, 2. **Nooni**. g) **Adrian-** mereen: **Po**. h) **Mus-** taan-mereen: 1. **Donawa**, 2. **Dnieperi**. i) **As-** jowin-mereen: **Donni**.

Useammista järwistä luetellaan tässä waan: 1. **Dnega**, 2. **Laatokka**, suurin koko Europassa,

molemmat koilliseen Suomen lahdesta, 3. **Weneri**, itään Kattegatista, 4. **Meelari**, länteen Stämerestä, 5. **Balatoni**, koilliseen Adrian-merestä, 6. **Bodeni-järwi** ja 7. **Genferi-järwi**, molemmat luoteeseen Adrian-merestä.

§. 4. Wuoria. Niemiä. Luonnon-laatu. Tuotteita.

Europan merkittävimmat vuorikunnat ovat: 1. **Pyreanean vuoret**, lounaassa; 2. **Alpit**, etelässä, ja 3. **Karpaatit**, melkeen keskellä Europpaa.

Merkittävimmat niemet ovat: 1. **Pohjais-niemi** pohjassa, 2. **Finisterran niemi**, läntisin, ja 3. **Matapanin niemi**, eteläisin mantereesta.

Ilmansa suhteen taitaa Europan jakaa 3 Ilmapiiriin, kuin ovat: 1) kylmä eli pohjaisin osa (66 ask. 32 min. pohjais-leveyttä), jossa ei puut eikä wiljat hyvin tule toimeen, vaan kasvaa enimmäkseen kuohusammalta ja peuran-jäkälää; 2) lempiä (66° 32' ja 43 askelman välillä), jossa kaikki tavalliset wiljamme menestyvät ja kypsyvät, ja 3) lämmin (43 askelmaasta), jossa itruunipuu kasvaa hoitamattakin. Tavallisesti on maa täällä warsin hedelmällistä.

Europan parhaimmat **Luonnon-tuotteet** ovat seuraawat: Sarwikarja, hewoiset, lampaat, siat ja kalat, kaikenlaiset elot, wiini, pellowa, hamppu ja metsän-tuottamat, rauta, waski, tiina, kiwihiilet, suola, hopia ja kulta.

§ 5. Maat ja Waltakunnat.

A) **Pohjan-meren maat**: lännessä 1. **Britanian** luotomaat; 2. **Hollanti** ja **Belgia**; idässä 3. **Tanskan** taikka **Suntin maa** ja 4. **Norja**.

B) Itämeren maat: lännessä 1. **Nuotsi**; idässä 2. **Wenäjänmaa**; etelässä 3. **Preussi**.

C) Karpaattien maat: 1 **Unkeri** ja 2 **Turkinmaa**.

D) Alppi-maat: a) Pohjais Alppimaa: 1 **Saksanmaa** ja 2 **Sveitsi**, b) Etelä Alppimaa: **Italia**, niemimaa, ja c) Länsi Alppimaa: **Ranskanmaa**.

E) Pyrenean Niemimaa: 1 **Spania**, pohjaisin ja itä-puoli, 2 **Portugali**, läntinen puoli.

Europa on jaettu 52 isompaan ja pienempään yksivaltaiseen waltakuntaan, ja 28 wapawaltaiseen. Yksivaltaisista hallitsijoista on 3 Keisaria, 14 Kuningasta, 1 Turkin Keisari taikka Sultani, 1 Bawari, 1 Waali-Ruhtinas, 7 Suuri-Herttuaa, 13 Herttuaa ja 12 Ruhtinasta. Kuningkaiden 9 asetuksesta, taikka joiden wapaa oma waltta on Waltakuntain perustuslakien kautta vähennetty. Waltakuntain suuruuden ja sisällisen woiman suhteen jaetaan ne 4 luokkaan, nimittäin waltakunnat ensimmäisestä, toisesta, kolmannelta ja neljänneltä suuruudesta.

§ 6. Uskon-Oppi. Valaistus. Kauppa.

Kristin usko on muualla Euroopassa saanut wallan paitsi Turkinmaata, jossa **Mahometin oppi** on waltakunnan uskona. Europalaiset ovat kaikista kansoista koko maan päällä enimmäen **walaistut** ja siviilistyneet. Sen siwussa ovat he toisia edellä erinomaisen taito-ahkeruutensa ja lawian kauppansa kautta, jota he käywät ympäri koko maailman.

He wiewät muihin maihin taito-töitänsä, ja tuovat sieltä raaka-aineita ja muuta tawaraa, niinkuin kahwia, sokeria j. n. e. Edesauttaaksensa kauppa ovat Europalaiset siirtäneet muihin maanosiin

ja siellä ottaneet maita allensa, joista he tuovat soferia, rommia, kahwia, puuvilloja, tupakkaa, joita tavallisesti kutsutaan yhteisellä nimellä **siirtolais-tavaroiksi**, sillä nämät wiljat kasvavat näissä siirtomaiksi (kolonioiksi) kutsutuissa maissa.

Skandinavian Niemimaa.

Skandinavian Niemimaassa on kaksi valtakuntaa, **Nuotsi** ja **Norja**, joilla kummallakin ovat erinäiset asetukset, mutta hallitaan kuitenkin yhteiseltä Kuninkaalta. Uskon-oppi molemmissa valtakunnissa on **Swankellinen-Lutherilainen**.

Nuotsi.

Nuotsin rajoihin koskewat: pohjassa Wenäjän ja Norjan valtakunnat, länessä Norja ja Kattegatin meri, etelässä Itämeri, ja idässä sama meri, Pohjanlahti ja Wenäjä.

Nuotsin suurin pituus on pohjaisesta etelään 150 Nuotsin penikulmaa, ja suurin leveys idästä länteen 40 penikulmaa. Lauenus on noin 3900 neliikulmaista penikulmaa, asujauten määrä 3 miljoonaa 400 tuhatta, ja koko valtakunta jaetaan 4 pääosaan, nimittäin: **Swemaa**, **Göteinmaa**, **Pohjaismaa** ja **Lapinmaa**.

§ 2. Wuoria. Särwiä. Sotia.

Nuotsin wuorten pääselkä on **Söli**, joka juoksee pohjasta etelään, ja on Nuotsin ja Norjan valtakuntain rajana, siksi kuin Rörofi kaupungin tienoilla käännäiksen länteen. Sitte juoksee se **Dowren** nimellä läpi Norjan, kääntyy liellä merta etelään ja juoksee sille suunnalle aina mereen asti, se loppuu Lindesnäsin niemeen.

Merkillisimmät järwet ovat: **Wenneri**, **Wetteri** ja **Meelari**. Wenneristä juoksee Kattegattiin **Götin** wirta: Wetteristä taas **Motala** ja Meelariästä **Norr-** ja **Söder-strömi** **Stämereen**.

§ 3. Kaupunkia.

Kaupunkia on 86. Waariin otettawia näistä ovat:

Sweamaassa: Stockholmi (Tukhulmi), waltakunnan pääkaupunki ja Kuninkaan istuin, Meelarin weden juoksun sekä warrella että saarissa. Asukkaita on 91 tuh. **Upsala** (4700 asuk.), Läänin-hallituksen, Opiston (Akademian) ja Arkki-Bispan istuin. **Nyköpingi** (3,900 asuk.), Läänin hallituksen istuin. **Drebro** (5 tuh. asuk.), Läänin-hallituksen istuin. **Fahluni** (4,500 asuk.); tämän wierellä on waltakunnan paras waskifaiwanto.

Göteinmaassa: Linköpingi (5,200 asuk.), Läänin-hallituksen, Bispan ja Gymnasiumin asento. **Norrköpingi** (15 tuh. asuk.), waltakunnan paraimpia waprüiki-kaupunkia. **Tönköpingi**, Läänin hallituksen, waltakunnan toisen Howioikeuden istuin, (5,200 asuk.). **Wexiö** (2,400 asuk.), Läänin-hallituksen, Bispan ja Gymnasiumin asento. **Kalmari** (6,300 asuk.), Läänin hallituksen, Gymnasiumin ja Bispan istuin. **Karlskrona** (13,500 asuk.), Läänin hallituksen ja Sotalaiwaston asento. **Malmö** (12 tuh. asuk.), Läänin-hallituksen istuin. **Lundi** (6,200 asuk.), waltakunnan toisen Opiston ja Bispan istuin. **Göteborgi** (28 tuh. asuk.), Götin wirran warrella, Stockholmin jälkeen waltakunnan paras kaupunki, Läänin-hallituksen, Gymnasiumin ja Bispan istuin.

Pohjaismaassa: Gefle (Zewle) (11 tuh. asuk.), Läänin-hallituksen ja Gymnasiumin asento.

Sernöfand (2,500 asuk.), Läänin-hallituksen, Bispän ja Gymnašiumin asento.

§ 5. Maan laatu. Kansan luonto. Kauppa. Waltakunnan asetukset.

Ruotsi on suurimmaksi osaksi vuorista maata, jonka parhain elatus-keino maanviljelys kuitenkin on, ja suurinna rikkautena pidetään rauta- ja vaskei-kaiwantoja ja lauteita metsiä. Toden sanoen on ilma kova, mutta kuitenkin raitis, ja sen asukkaat näyttävät olewan luonnostaan pitkäikäisiä, jos ei liika köyhyys ja määrätön wiinan nauttiminen paljo lyhentäisi ikää.

Ruotsalaisella on wahwa ruumiin rakennus, ja häntä on aina kiitelty urhoolliseksi, rehelliseksi, ahkeraksi ja isänmaata rakastawaiseksi. Waan sen sivilisa moititaan häntä, ei warsin syyttä, kateudesta, liiasta kunnian pyynnöstä, ja yltäkylläisyyttä ja komeutta harjoittawaksi, niinmyös kaikkea wierasta liiaksi kunnioittawaksi.

Muualle wiedään: rautaa, joka kuuluu olewan parasta koko Euroopassa, ja vaskea, kumpiakini sekä raakana että kaluksi tehtynä: metsäntawaraa, niinkuin plankkuja, lautoja, terwaa j. n. e.

Muualta tuodaan: suolaa, wiiniä, tupakkaa, wapriikki-, siirtolais- ja yltäkylläisyys-tawaroita.

Waltakunta on yksiwaltainen, mutta Ruunikkaan vapaa woima on wähenetty, ja hallitus-istuim on perittäwä esikko-oikeuden jälkeen hänen miespuoleisilta jälkeisiltänsä.

Uskon-oppi on **Evankelis-Lutherilainen**; waan sallitaan kuitenkin muidenkin Kristin uskoa tunnustawien, niin myös Suutalaisten, pitää vapaa Jumalan palvelusta, mutta he owat estetyt

kaikista wiroista, niin myös kouluissa oppiansa lewittämästä.

Sotawoima maalla nousee noin 37,000 mieheen, ja ilman sitä warustuswäki, johon kaikki nuori kausa 20 ja 25 vuoden wälillä kuuluu. **Sotawoima merellä**, taikka laiwastoa, jolla on noin 23,000 miestä meriwäkeä, on 25 suurempaa laiwaa, paitsi muita pienempitä alukjita. Wastakunnan maksut nousewat 9 miljonaan Pankko-Riksiin, ja kaikkein weroen pääsumma noin 20 miljonaan.

Norja.

§ 1. Rajat. Suuruus. Wäkiluku.

Norjan rajoihin koskewat: pohjassa Rutjan-meri, lännessä ja etelässä Pohjan-meri, ja idässä Ruotsi ja Wenäjä. Norjan awaruus on 3,830 nelikulmasta Ruotsiin penikulmaa, ja wäkiluku 1 mill. 330 tuh. asujauta.

§ 2. Wuoria. Niemenneniä.

A) **Köli** juoksee Rutjan-merestä alkain etelään Ruotsiin ja Norjan wälillä; B) **Dowre**, Kölin haara, juoksee idästä länteen: korkein kukkula täällä wuorella, **Snöhetta** nimeltä, on 4000 kyy-närää ylempänä merta.

Nord-Kap taikka **Pohjais-Niemi**, Mageröön luodolla, on pohjaisiin niemi Europasta; **Nordky-ni**, pohjaisiin niemi manterestä; **Stati**, Norjan läntisiin, ja **Lindesnäs**i eteläisiin niemi.

§ 3. Maan jako.

Luonto on wuorilla jakanut Norjan 3 pääosaan, nimittäin: Dowren kautta 1 **Nordansjälls** (Pohjais-wuoristo), ja 2 **Sunnansjälls** (Etelä-

wuoristo), ja Langsfjeldin kautta 3 Westanfjells (Länfi-wuoristo).

§ 4. Lakfia. Wirtoja. Järwiä.

Norjan wuoret eivät alene mereen päin, vaan juoksewat rantaan asti, jossa he loppuwat jyrkillä putouksilla, joiden välissä on paljon isompia ja pienempiä lakfia, joita täällä kutsutaan Djordiksi. Isoimmat näistä owat Westfjordi, Trondhjemsfjordi, Hardangerfjordi, Stawangerfjordi ja Kristianiafjordi.

Järwistä owat isoimat: Njösen ja Fämundi.

§. 5. Kaupunkia.

Kaupunkia on 26, joista owat merkillisimpiä:

Kristiania, waltakunnan pääkaupunki, hallituksen ja korkeimman oikeuden istuin: asujamia on 32 tuh.; tekee kauppaa puukaluilla, raudalla, lasilla j. n. e. **Fredrikshalli** (6 tuh. asuj.) ynnä **Fredrikstenin** sotawarustuksen kanssa, jonka edustalla Ruotsin kuningas Kaarlo XII ammuttiin. **Kristiansandi** (9 tuh. asuk.), jossa on wahwa kauppa, laivan rakennukset, ja joka kuletaa muualle puukaluja, silliä ja muuta kalaa. **Stawangeri** (9 tuh. asuk.), tekee kalakauppaa. **Bergeni** (24 tuh. asuj.), oli entisiin aikoihin koko Norjan kuuluisin kauppa-paikka, ja on vielä nytkin paras kaupunki, wiepi ulos silliä ja kaitenlaisia muuta kalaa, niin myös kalanraswaa. **Trondhjemi** (15 tuh. asuj.): tässä on Norjan pankki, myös wahwa kauppa ja laivan rakennus. Tämän wanhassa ja kuuluisassa tuomiokirkossa kruunataan Norjan kuninkaat. **Norosi** (2 tuh. asuj.); tämän tienoilla on Norjan paras waskikawanto. **Wardö**, ynnä **Wardöhuusin** kanssa, joka on pohjaisin sotawarustus koko maailmassa.

§ 8. Maanlaatu. Waltakunnan asetukset.

Norja on vuorimaata ja siinä ei ole muuta kuin kukkuloita ja laksuja. Niinvaasti näissä jälkimäisissä asuwat ihmiset. Ilma on pitkän talwen aikana kylmä waan raitis. Kesä on lyhyt mutta lämmin. Usujanten parhaat elatuskeinot owat maanwiljelys ja karjan kaitseuto, kalastaminen, ja metsä- ja wuori-työt.

Norjasta **wiedään** muualle kalsoja, metsäntawaraa, rautaa, rautakaluja, waskea, lasia, terwaa, turkki-nahkoja ja wärisammalta (kiwenkuoria).

Norjaan **tuodaan**: wiljaa, ruoka-wärkkiä, suola, wiiniä, tupakkaa, pellawaa, hamppua, wapriiki- ja siirtolais-tawaroita.

Norja tuli vuonna 1814 yhdistetykii Ruotsin kansa yhteisen kuniinkaan alle, waan kunnallakin on kuitenkin omat lakinsa ja hallituksensa. Waltakunta on yksiwaltainen, waan kuniinkaan wapaa woima on wähenetty, ja hallitustistuin on perittäwä esikko-oiikenden jälkeen kuniinkaan miespuolijilta jälkeijilta. Uskon-oppi on Ewankelis-Lutherilainen.

Sotawoima maalla on 12,000 miestä seisowaa wäkeä, mutta ilman sitä on jokainen miespuoli wellollinen sotimaan isänmaan edestä: merellä on sotawoimaa 100 isompia ja pienempiä aluksia.

Wenäjän Keisarin waltakunta.

§ 1. Osat. Rajat. Suuruus. Tulo.

Wenäjä, joka on suurin waltakunta koko maan päällä, sisällänsä pitää maita kolmesja maan-osaaja nimittäin: Europassa, ($\frac{1}{2}$ Europasta,) Aasiassa, ($\frac{1}{3}$ Aasiasta) ja Amerikassa, jonka juhteen se myös jaetaan 3 pääosaan: 1. **Europalaiseen**, 2. **Aa-**

sialaiseen ja 3. Amerikalaiseen Wenäjänmaanhan. Yhteenluetut tekewät nämät 375,000 nelikulmasta penikulmaa, *) joilla asuu 66 miljonaa ihmisiä, jotka puhuwat 40 erilaista kieltä.

Europalaisen Wenäjänmaan rajoilla on: pohjassa Kutjan-meri ja Norja, läunesssä Norja ja Ruotši, Itämeri, Preussi ja Itäwaltakunta; etelässä Turkinmaa, Musta- ja Ussowin-meri; idässä Aasia. Tätä on 76,000 nelikulmasta penik. ja siinä asuu 54 miljonaa ihmisiä.

§ 2. Wuoria. Särwiä. Wirtoja.

Uralin wuoret juoksewat aina Kutjan-merestä lähtien, etelään lähemmäksi Kaspiin-merta Aasiassa, ja owat pitkältä Aasian ja Europan rajana.

Waariin otettawat järwet owat: 1. **Laatokka**, isoin koko Europassa, 175 wirstaa pitkä ja 105 wirstaa leweä, 2. **Dnega**, 3. **Bjeloosero**, 4. **Peipus**, 5. **Ilmen** ja 6. **Smandra** Lapinmaassa. Merkkillisimmät wirrat owat: 1. **Wolga**, joka on 3077 wirstaa pitkä ja juoksee Kaspiin-mereen; 2. **Don** ja 3. **Dnieperi**, joka on 2000 wirstaa pitkä, juoksewat kumpikin Mustaan-mereen; 4. **Dyhna**, juoksee Riigan lahteen; 5. **Dwina**, juoksee Balkiaan-mereen, ja 6. **Newa**, joka juoksee Laatokasta Suomen lahteen.

Pitkin wirtoja ja kaitwantoja pääse kulkemaan läpi koko Wenäjänmaan, nimittäin: 1. **Kaspiinmerestä Itämereen**, 2. **Kaspiinmerestä Wal-**

*) Kaikki tässä sattuwat penikulmat owat luetut maantiedemittauksen jälkeen, ja 15 täänkaltaista penikulmaa tekee 10 $\frac{3}{5}$ Ruotšin penikulmaa. Niinoastaan Skandinawiata mainitesamme olemme luulleet olewan sowliaamman pitää tawalliset Ruotšin penikulmat.

fiaan-mereen ja 3. Mustasta-merestä Itämereen. *)

§ 3. Maan jako. Kaupunkea.

Europalainen Wenäjänmaa jaetaan 6:teen pääosaan: Länsi-Wenäjä, Pohjais-Wenäjä, Keski- eli Suuri-Wenäjä, Itä-Wenäjä, Ala-Wenäjä ja Etelä- eli Uusi-Wenäjä, ja 48 lääniin.

Länsi-Wenäjä, läntinen puoli Wenäjänmaasta, Preussin ja Puolan rajaan asti; tähän kuuluu Inferinmaa, Laatokan, Suomenmaan ja Peipusjärven välillä, Wironmaa, rantamaa länsipuolella Peipusjärvestä juoksevaa Narowan jokea, Liiwinmaa, Niigalahden rantamaa, Peipusjärvestä idässä ja Dynan wirtaan lännessä, ja Kuurinmaa, niemimaa Itämeren ja Niigalahden välissä. Merkkillisimpiä kaupunkea ovat: Pietari, kahden puolen Newajokea, on koko waltakunnan pää- ja hal-

*) 1. **Kaspin-merestä Itämereen** on kolme tietä: A) Pitkin Wolgaa ja sen haaraa Ewertšaa, josta kanawa (Wischneiwolotschok) wiepi Ilmen järveen päin juoksevien wessien kautta, Ilmestä Laatokkaan juoksewaan Wolchowin wirtaan ja pitkin Laatokan kanawaa ja Newan wirtaa Pietariin. B) Pitkin Wolgaa ja sen haaraa Mologa, Lihwinan kanawan kautta, Lihwinan jokeen, joka juoksee Laatokkaan. C) Pitkin Wolgaa ja sen haaraa Schekšnaa, Bjelooseron ja Maarian kanawan kautta Dnegan järveen ja sieltä pitkin Smir nimistä wirtaa Laatokkaan.

2. **Kaspin-merestä Valkiaan-mereen**, pitkin Wolgaa ja sen haaraa Kama nimeltä, josta Katarinan kanawan kautta pääsee Dwinan wirtaan ja pitkin sitä Arkangeliin.

3. **Mustasta-merestä Itämereen** pitkin Dnieperin wirtaa ja sen haaraa Beresina nimeltä, josta järvien ja kanawien kautta pääsee Dhyunan wirtaan ja pitkin sitä Itämereen.

4. **Arkangelista Pietariin** kuljetaan pitkin Dwinan wirtaa ja sen haaraa Suchona nimeltä, Kubinskoj-järveen, josta Aleksanderin kanawan ja Bjelooseron kautta pääsee Dnegan järveen.

litus-kaupunki, Euroopan suurimpia ja kauniimpia kaupunkia, ulkokaupan pääpaikka; siinä on 104 kirkkoa, 476 tuh. asuj. Tästä kulkee rautatie Moskowaan. **Kronstadt**i, Newajoen suussa saarelle rakettu, jossa on wahwa sotawarustus ja sotalawaston satama. 50 tuh. asuj. **Nääweli**, Suomenlahden rannalla, Helsingin wastapäätä; siinä on sotawarustus ja sotalawaston satama; 11 tuh. asuj. **Niiga**, lähellä Dhyyna-wirran suuta, Liwinmaan pääkaupunki ja waltakunnan toinen pääpaikka Itämeren rannalla, 71 tuh. asuj. **Wilna**, Wiliajoen warrella, wahwa kauppa-kaupunki, 50 tuh. asuj. **Kiew**, Dnieperi-wirran warrella, Wenäjän waltakunnan wauhin pääkaupunki; siinä on suurin ja kuuluihin luostari Wenäjällä, 44 tuh. asuj.

Pohjais-Wenäjä sisällänsä pitää kolme pohjaisinta läänia: **Arfangelin**, **Munuksen** ja **Wologdan** läänit. Merkillisiä kaupunkia: **Arfangel**i, lähellä Wienajoen suuta, pohjais-Wenäjän wauhin kaupunki ja Nutjanmeren kaupan pääpaikka, 11 tuh. asuj. **Solowetski**, kuuluisa luostari saaresa Walkia-meressä.

Keski- eli Suuri-Wenäjä, keskimmäinen osa Wenäjänmaasta; sisällänsä pitää 18 läänia. Merkillisimpiä kaupunkia: **Moskowa**, Europalaisen Wenäjänmaan keskellä, waltakunnan entinen pääkaupunki, on Keisarin kruunus-kaupunki ja sisällisen kaupan pääpaikka; tässä on 263 kirkkoa, 900 katua ja 380 tuh. asuj. **Tweri**, läänin pääkaupunki, Wolgan warrella Twertšajoen suussa, wahwa wapriiki- ja kauppa-kaupunki; tästä kulkevat alukset paraastansa Ula-Wolgasta Pietariin, 17 tuh. asuj. **Saroslami**, läänin pääkaupunki, Wolgan warrella, wahwa kauppa ja kuuluisat palttina-wapriikit, 33 tuh. asuj. **Kostroma**, lään-

nin pääkaupunki Wolgan warrella, kannis kaupunki monella nahka- ja palttina-wapriikillä, 12 tuh. asuj. **Tula**, läänin pääkaupunki; tässä on suurin kiiväärin wapriiki Wenäjällä ja kuuluisa kilpa-ajo-seura, 50 tuh. asuj.

Ula-Wenäjä, maa molemmiin puolin Wolga-wirran alapuolta; sisällänsä pitää 5 läänää. Merkkillisimpiä kaupunkeja: **Nishni-Nowgorod**, Oka- ja Wolga-wirran yhdistyksessä, läänin pääkaupunki; paraita kauppa-kaupunkeja Wenäjällä. Tässä pidetään suurimmat markkinat koko Euroopassa; 27 tuh. asuj. **Saratow**, läänin pääkaupunki Wolga-wirran warrella, wahwa ja rikas kauppakaupunki. 42 tuh. asuj. **Rasan**, Wolgan warrella, läänin pääkaupunki; wahwa kauppa- ja wapriiki-kaupunki; erinomattain owat werka-, nahka-, jahwiani- ja saipua-wapriikit kuuluisat. 50 tuh. asuj. **Astrakan**, lähellä Wolga wirran suuta, läänin pääkaupunki ja Kaspiin-meren kaupan pääpaikka. Liefellä kaupunkia on paras kalanpyyntöpaikka Wolgassa ja Kaspiin-meressä. 45 tuh. asuj.

Itä-Wenäjä. Urali-wuorella ja sen länsipuolella, sisällänsä pitää kaksi läänää. Tässä owat Wenäjän rikkaimmat rauta- ja waski-kaiwannot. Merkkillisimpiä kaupunkeja: **Permi**, läänin pääkaupunki, rikkailla rauta- ja waski-kaiwannoilla. 10 tuh. asuj. **Drenburgi**, läänin pääkaupunki, pitää wahvaa kauppaa Našialaisten kanssa; wahwalla sotatarustuksella. 12 tuh. asuj.

Etelä-Wenäjä, rantamaa pohjaispuolella Mustaa merta, sisällänsä pitää 3 läänää, paitti Donskin Kasakkain maa, Don-wirran alapuoli, ja Besarabia, maa Donawa- ja Pruth-wirran välissä. Etelin kaikista on uiemi-maa Krim eli Tauria, joka sentähden myös on lauheempi ja hedelmällisempi

muuta paikkoja Wenäjällä. Merkkillisempiä kaupunkia: **Odesa**, Wenäjän kaupan pääpaikka Mustan-meren rannalla; tästä wiedään paljon eloa ja karjantuottamia ulkomaille. 73 tuh. asuj. **Cherson**, Dnieperi-wirran suussa, läänin pääkaupunki. 30 tuh. asuj. **Nowo Tscherkask**, Doni-wirran warrella, Donskin kasakkain pääkaupunki. 18 tuh. asuj. **Sewastopoli**, Krimin niemimaalla, sotalaiwaston pääpaikka Mustassa meressä, paraita satamia maan päällä, ja kuuluija sotawarustus, joka kuitenki viimeis Wenäläis-sodassa häwitettiin. 40 tuh. asuj. ennen sotaa.

§ 4. Maan laatu. Kauppa. Waltakunnan asetukset.

Suurin osa Europalaiista Wenäjätä on awara tasamaa, jossa siellä ja täällä on joku mäki. Maan laatu on tässä lawiassa waltakunnassa sangen vaihtelewa; läntisen Wenäjän etelä-puoli on parhaasta päästä awaroita, wedettömiä jäkälä-kankaita; keskiset ja eteläiset osat owat sangen kaswawia, ja pohjaiset ja itäpohjaiset owat enimmitten metsiä ja soita. Ilma on kyllä puhdas ja raitis, mutta hywin epätasainen, niin että eteläisimmisä maanpaikoissa on etelä-Manskan kuumuus, ja pohjaisimmisä taas niin kowa pakkainen, että eläwähopia jäätyy taottawaksi.

Kauppa on lawia ja muualle **wiedään**: wiljaa, talia, hamppua (parasta koko Europassa), pellawaa, nahkaa, rautaa, nahkoja j. n. e.

Muualta **tuodaan**: wiiniä, suolaa, kaloja, silkkiä, wapriiki- ja siirtolais-tawaroita.

Hallitusmuoto on yksiwaltainen, ja hallitustuin perittäwä. Keisarin lyhyin ja tawallisin nimi on: kaikkein **Wenäläisten Itsewaltias**. Wapaausukua taikka aatelia on sangen paljo ja rikasta.

Bapiz- ja porwari-jäädyyillä owat suuret edut rikkauteen; taloupojat jaetaan trunniin ja herrain talonpoikiin.

Uskon-oppi on Greekkalainen-Katoliikinen, waan kaikilla muillakin uskolaisilla on täydellinen wapaisuus pitää jumalanpalvelustansa. Walaisuus ja nuorisoin opetus nousawat rotowasti.

Sotawoima maalla on wähillensä miljona miehiä, ja merellä 300 isompia ja pienempiä aluksia.

Wenäjän waltakuntaan kuuluvat myös Suuri-Nuhtinaanmaa Suomi ja Runinkaanwaltakunta Puola.

Suuri-Nuhtinaanmaa Suomi.

§ 1. Rajat. Wuoria. Wesiä.

Suuri-Nuhtinaanmaan Suomen rajoihin koskewat: pohjassa Lappi, idässä Wenäjänmaa (jossa Arkangelin ja Muurksen läänit, niinmyös Laatokan järwi ja Inferinmaa kohtaawat), etelässä Suomenlahdi ja lännessä Pohjan-lahdi ja Ruotsi. Tätä waltakuntaa vastaan owat rajana Tornion- ja Nuonion-joet. Waan jos Suomen piiriin luetaan Lapinmaa, joka sen kanssa on yhdistetty, niin wetäiksen raja pohjassa ja luoteessa pitkin Lapintunturia ja Tenon-jokea aina Norjaan asti.

Suomen pituus pohjasta etelään on 154 penikulmaa eli 1080 wenäjän wirstaa, (josta Lapinmaa ottaa noin 15) ja leveys idästä länteen, Ahwenaamaan ja ympärillä olewan saareston luettua, 45 ja 112 penikulman wälillä. Laweus on, Lapin kanssa, 6,844 nelik. penik. Lapinmaa, erikseen luettuna, on noin 900 penik. lawea.

Siitä wuoristosta, joka on Ruotsin ja Norjan rajana, eroittaisien Tornion Lapisssa wahwa selkosen

etelään, ja juoksee läpi suuren osan Suomea. Tämän johto on pohjasta etelään, siksä kuune pääselkä, Maanselkä nimeltä, joutuu Wesijakoön Padasjoen pitäjässä, josta se kääntyy lounaan, läntiseen ja viimein luoteiseen suuntaan, Hollolan, Janakkalan ja muiden pitäjien läpi Surajoen kappeliin, Luwiaan, jossa se wihdoin eteläpuolella Porin kaupunkia, wähitellen katoaa meren rantaa wästen. Tästä pääselästä eroaa useampia pienempiä haaroja, joista yksi juoksee Pyhäjärweltä Jinsalmen, Kuopion, Piesämäen ja muiden pitäjien kautta Lappeenrantaan; toinen Hausjärwen kappelista loppuu wästa Hankoniemessä (Haugöndd) j. n. e. Maanselkä erottaa Pohjanmaan toisista maakunnista itäpuolella, ja tekee muusta Suomesta eroitettun alaman, joka etelästäkin on suljettu Soinin kappelista jaman Maanselän länteen kulkewalta siwuhaaralta.

Kaikki ne wesijoukot, jotka alkawat Maanselän länsipuolella, juoksewat Pohjan-lahteen, ja ne, jotka alkawat sen itä- ja eteläpuolella, juoksewat suoraan, taikka Laatokan kautta Suomen-lahteen, waan Wesijaon järwi, keskellä Maanselkää, jakaa wetensä näihin molempiin lafuiin, josta se on nimensäkin saanut.

Suomenmaa on täynnä isompia ja pienempiä jokia ja järwiä, jonkatähden se on saareston näköinen, kylwetty lukemattomilla saarilla ja luodoilla; järwet taas owat yhdistetyt keskenänsä wirroilla, jokiloilla taikka kapeilla salmilla, joissa on koskia ja putouksia. Kaikki nämät ja rikas moninaisuus pistäwiä niemiä, korkeita wuoria ja metsikko-rantoja tekewät yhteen, että maassa on mitä kauniimpia näkysaloja ja ihanoita paikkoja. Suomen isoisimmat wirrat owat: **Teno-joki** (joka on luoteinen raja Norjaa wästen); **Tornion-joki**, nykyinen waltaraja; **Kemi-joki**; **Dulun-joki**; **Kyrö-joki**; **Ko-**

Kemäen-joki; Kymen-joki, entinen waltaraja;
Wuoksen-joki, joka $\frac{1}{2}$ penikulmaa juostuansa Sai-
 masta tekee **Imatran** kuuluisan putouksen, j. m.

Järwistä ovat waariin otettawia: **Dulunjär-
 wi; Kallawesi; Pielisjärwi; Höytiäinen; Ori-
 wesi; Pyhäjärwi; Haukiwesi; Näsijärwi; Roi-
 ne; Mallaswesi; Päijäne; Saima; Laatokka**,
 j. m.

§ 2. Maan-jako.

Suomenmaa on jo wanhuudesta ollut jaettu
 7 maakuntaan, jotka ovat: **A. Pohjanmaa; B. Di-
 kea Suomi** taikka **Turunmaa** ynnä **Porin lää-
 nin kanssa; C. Ahwenanmaa**, ympäri olewien
 saarien kanssa; **D. Häme; E. Uusimaa; F. Sa-
 wo; G. Karjala.**

A. Pohjanmaahan, ynnä **Rainunmaan** kanssa
 koskewat: pohjassa **Lapiunmaa**, idässä **Arkangelin lää-
 ni**, **Sawo** ja pohjaisin **Häme**, etelässä **Porin lää-
 ni**, ja lännessä **Pohjan-lahti** ja **Ruotsi.**

B. Dikeaan Suomeen taikka **Turunmaahan**, jo-
 hon myös kuuluu **Porin lääni** eli **Satakunta**, kos-
 kewat: pohjassa **Pohjanmaa**, idässä **Häme** ja **Uusi-
 maa**, etelässä **Suomen** ja lännessä **Pohjan-lahti.**

C. Ahwenanmaa, suuri luoto, jonka ympärillä
 on lähelle 100 isompaa ja pienempää saarta, **Poh-
 jan-lahden** suussa.

D. Hämeeseen koskewat: pohjassa **Pohjanmaa**
 ja **Sawo**, idässä **Sawo**, etelässä **Uusimaa**, ja län-
 nessä **Turunmaa** ja **Pohjanmaa.**

E. Uuteenmaahan koskewat: pohjassa **Häme**,
 idässä **Karjala**, etelässä **Suomen lahti** ja lännessä
Turunmaa.

F. Sawoon koskewat: pohjassa **Pohjanmaa**,
 idässä ja etelässä **Karjala**, ja lännessä **Häme** ja
Pohjanmaa.

G. Karjalaan koskewat: pohjassa Pohjanmaa, idässä Nuunuksen lääni, Raatokan-meri ja Inkerinmaa, etelässä Suomen lahti, ja lännessä Nušimaa ja Sawo.

Siitä ajasta kuin maa oli kahden waltakunnan alla, on sen jako Wanhaan (taikka Wenäläiseen) ja Uuteen Suomeen tullut yhteisesti harjoitetuksi. Edellisellä nimellä merkitään se osa, joka oli Wenäjän alla 1743 wuoteen asti; jälkijällä muuta maata. Niinmyös pidetään Ruotsin Karjalata nimenä sillä osalla tästä maakunnasta, joka sotilakosja edelläniimitettyinä vuonna jäi Ruotsille.

Sisällisen hallituksen suhteen on maa jaettu 8 lääniin: 1. Dulun ja Rajaenin; 2. Waasan; 3. Turun ja Porin ynnä Ahwenamaan kanssa; 4. Uudenmaan; 5. Hämeenlinnan; 6. Mikkelin; 7. Kuopion ja 8. Wiipurin lääniin.

1. Dulun ja Rajaenin lääni.

Tämä lääni on pohjaista Pohjanmaata ynnä Rajaenin kanssa, niinmyös Suomen Lappi, ja sisällynsä pitää 5 kihlakuntaa: Remin, Dulun, Rajaenin, Salon ja Lapin kihlakunnat. Läänin wäkiluku nousee noin 157 tuh. henkeen. Asujamet owat Suomalaisia perijuureltaansa, kieletänsä ja tawoiltansa; on, myös Lappalaisiakin. Kaupunkia:

Tornio, saarella Tornion-wirran suussa, sai wapaisuuksensa vuonna 1621; waan haastetaan firkon jo vuonna 1350 tähän wihityksi Upsalan Arkki-pisपालta. Tornio on kaikista Suomen kaupungista pohjaisin ja sillä on wapaisuus käydyä kauppa ulkomaalla, waikka tämä jo on wajoamassa. Muualle wiedzään paraastaan lohja, woita, termaa,

plaukkuja, lautoja ja Lapiin tawaroita, joista iſoin oſa kuljetetaan Tuhhulmiin. Aſujanten luku on 600 henkeä.

Dulu, Dulun-joen suuſſa, merikaupunki, joſſa läänin maaherralla on iſtuin, tekee **Turun** ja **Helsingin** rinnalla, kaitſiſta Suomen kaupungista laweampaa kauppaa. Perustettiin vuonna 1605. Wiepi muualle ſamaa tawaraa kuin **Tornio**. Wapriikista ei ole vielä minnekkään. Kaupungissa on koulu, aſetettu vuonna 1639, kirjapaino ja talouden-ſeura. Aſujanten luku on 5700 henkeä. **Kajaani**, Baltamon pitäjäsſä, wähäinen maakaupunki, perustettu vuonna 1650 Koivu-koſken warrella. Aſujamia on 500 henkeä. Nämät elätteleksen enimmäiten karjan kaitſemisellä ja maanwiljelemisellä. Saarella koſkessa oli ennen Kajaanin linna, joka nyt jo on häwinnyt.

Braahen eli **Salosten** kaupunki, Salon kihlakunnassa, merikaupunki, perustettu vuonna 1649, mereulahden rannalle; tässä on 2300 aſuj. ja ei huono kauppa.

Tämän läänin alle kuuluu myös Kemi ja ſe oſa Tornion Lapiſta, joka on Wenäjän wallan alla. Lapiſſa ei ole yhtäkään kaupunkia. Tämä oſa Lappia on jaettu kahteen lawiaan pitäjään, Sodankylään ja Utsjokeen, ynnä niiden alla olewien kappelien kansſa, aſutut muuttelwilta Lappalaisilta. Suomalaiſia ſiirtolaiſia on kuitenkin aſettauneet monin paikoin ja alkaneet wiljellä maata niin paljo kuin luonnon kowa laatu on myöten antanut.

2. Waasan lääni

ſiſällänſä pitää melkein koko eteläiſen Pohjanmaan ynnä 3 pitäjää Hämettä, ja on jaettu 5 kihlakuntaan: Korsholman pohjainen, Korsholman keſkinen, Korsholman itäinen, Kuortaneen ja Lauk-

Kaan kihlakunta. Asujamet, joiden luku nousee noin 250 tuh., ovat osittain Suomalaisia osittain myös jälkisiä Ruotsalaisista siirtolaisista, jotka vanhaan aikaan ovat asettauneet pitkin meren rantaa. Kaupungit ovat:

Rokkola, perustettu vuonna 1620, merikaupunki, meren-lahden rannalla, tekee wahvaa kauppa ja merenkulkua; tässä on muutamia pienempiä wapriikia. Pohjanmaalta ja Savosta käyvät talonpojat tässä myymässä maatawaroitansa. Asujamia on 2400 henkeä.

Pietarsaari, merikaupunki, jossa on sowliaš satama, wahwa kauppa ja pienempiä wapriikia. Asujanten luku on 1520 henkeä. Kaupunki on perustettu vuonna 1653 Jaakko de la Gardien leskeltä Ebba Braahelta, ja sai nimensä (ruotsiksi Jakobstad) hänestä. Tanne muutettiin Waasan lulkio, Waasan palon jälkeen vuonna 1852.

Toensuun kaupunki eli **Uusi-Karleby**, merikaupunki, Lapua-joen suussa, penikulma mereltä. Perustettu vuonna 1614, sai tämä wapaijuuksensa 1620, josta sen ikä tawallisesti luetaan. Wuodesta 1648 oli tämä kaupunki jonkun ajan Maaherran istuinna. Muualle wiedään tawallisia maansaaliita; köyhemmät kaupunkilaiset elättelesken kalastamalla. Asujanten luku on 1150 henkeä. Kaupunki paloi vuonna 1858.

Waasa, vuonna 1611 perustettu merikaupunki, teki wahvaa kauppa, waikka satama oli penikulman päässä; siinä oli maaherran ja howiofeuden istuin, mutta kaupunki paloi perinpohjin vuonna 1852 ja sen siaan perustettiin w. 1855 uusi kaupunki:

Nikolain kaupunki litemmäksi meren ranta, noin puolen penikulmaa länteen päin Waasasta.

Raskinen (Kyperäsaari), vuonna 1783, Korsholman eteläisessä kihlakunnassa perustettu merikaupunki, merensaareissa, jolla on kaunis ranta ja warsin hyvä satama; tekee pientä kauppaa. Asujamia on 730 henkeä.

Nistiina, jolla on hyvä ja mukava satama, niinmyös wahwa puukalujen ja karjan laiwaus. Asujanten luku on 2400 henkeä. Perustettu 1649.

Syväskyliä, perustettu w. 1837 Päijänteen pohjaiseen päähän, on wasta alottawa. 587 asuj. Kaupunkiin asetettiin suomalainen yläalkeiskoulu vuonna 1858.

3. Turun ja Porin lääni ynnä Ahwenanmaan kansa.

Tämän alle kuuluu pieni osa eteläistä Pohjanmaata, suurin osa Satakuntaa ja koko Ahwenanmaa. Tämä pidetään tavallisesti olewan kolmesta pääosasta, kuin owat: **Dikea Suomi** eli **Turunmaa**, **Satakunta** eli **Porin lääni** ja **Ahwenanmaa**. Kihlakuntia on 10: **Ilä-Satakunnan Iläpuolen**, **Ilä-Satakunnan Keskinen**, **Ilä-Satakunnan Alapuolen**, **Ala-Satakunnan**, **Wehmaan**, **Wynämäen**, **Raskun**, **Piikkion**, **Salikon** ja **Ahwenanmaan** kihlakunta. Asujamet owat suomalaisia, mutta Turun saaristosssa ja koko Ahwenanmaalla ruotsalaisesta suwusta, jotka myös owat pitäneetkin ruotsin kielen ja tawat. Wäkiluku tekee 292 tuh. henkeä.

Tampere, maakaupunki, Messukylän pitäjässä, Satakunnassa, perustettu vuonna 1779, wirran warrella, joka yhdistää Näsijärwen ja Pyhäjärwen wedet, sai vuonna 1821 wapaakaupungin oikeudet sekä ulko- että koto-maisille wapriikkiläisil-

le, käsityöläisille ja porwareille, jotka tähän asettawat, niinmyös wapaiisuuden kaifista kruunun we-roista ja vähentämättömän sallimuksen, kaifissa pai-koissa myydä töitänsä. Siinä on paperin-teko, puu-willa-wapriiki j. m. ja 3200 asuj.

Pori (ruotsiksi Björneborg), merikaupunki Kofemäen-joen warrella, Ulwilan pitäjässä, jonka nimenkin tämä ennen kanto, on Suomen wanhim-pia kaupunkia, jonka perustusaikaa ei taita tarkoin määrätä. Nykyiseen paikkaansa, kuninkaan entiselle Pori-nimiselle moijio-maalle, muutettiin se vuonna 1558. Kaupunki tekee ei warsin huonoa ulkomaan kauppaa laudoilla, plankuilla, terwalla ja ruokawär-killä. Se paloi perinpohjin w. 1852, mutta ra-fennetaan entiselle paikalle. Siinä on koulu, ja asujamia 6200 henkeä.

Nauma, aiwan wanha kaupunki oikeassa Suo-messa meren rannalla, sai jo vuonna 1441 wapai-suuksensa Ruotsin kuninkaalta Nistolta; oli keskiai-kana kuuluisa kaupaltansa ja kiitetystä koulultansa, tuttu nimellä **Collegium Naumense**. Vuodesta 1830 lähtien on tällä vähentämätöin merikaupungin wa-paisuus; wiepi muualle kaikenlaisia puunkaluja, ja myypi maassa ison joukon rihma-pitsiä, joita tässä kudotaan warsin taitawasti, joka taitawaisuus on warmaan jäänyt siinä ennen olleesta nais-luosta-rista. Asujamia on 2340 henkeä.

Uusikaupunki, Uudenkirjon pitäjässä, pe-rustettu vuonna 1617, sai vuonna 1830 vähentämättömän merikaupungin oikeuden. Wiepi muu-alle puunkaluja, ja enimmäiten puuastioita, niinmyös paljon willa- ja pellawa-kankaita ja sukkeja. Asu-janten luku on 2900 henkeä.

Naantali, hywin wanha ja luostaristansa kuuluisa, waan nykyään aiwan vähäinen merikau-

punki, jossa on hyvä satama; perustettiin w. 1443, tekee kauppaa enimmäiten ruokawärkillä ja karjalla, paraasta päästä Tuhulmissa, ja on myös tuttu sukun-kutomisehstansa, joka warmaan tietään olewan perinnön luostarilta. Suttia myydään osittain omaassa maassa, osittain wiedään edellänimitettyyn kaupunkiin. Asujamia ei ole kuin 600 henkeä.

Turku, Auranjoen suussa, Suomen kuuluisin ja wihin kaupunki (waikka sen ensimmäistä alkua ei enää taitta tarkoin määrätä), ennen pääkaupunki maassamme ja Suomen Akademian asento. Jo ennen ja lopuksi viimeisen palon jälkeen, vuonna 1827, muutettiin kaikki Turussa olewat yhteiset laitokset Helsinkiin. Turussa on maaherran, howioikeuden ja arkkipiispan istuin, niinmyös on siinä lukio, wihitty vuonna 1830, koulu ja merimiesten opetus. Ilman sitä on tässä läänin-lasaretti, pipelia- ja ewankeliumillinen seura, toimitukset Suomen kirkonmenoa asettamaan, Suomen huoneenhallitus-seura, kaksi kirjapainoa, laivan-tekopaikkoja, kaksi werka- ja ušiampia muita wapriikia, j. n. e. Tämä kaupunki oli ennen Suomen paras kauppapaikka. Asujamia on 15,980 henkeä.

Miemellä, Auranjoen suulla, on, heti kaupungin wieresessä, Turun wanha linna, ennen niin kuuluisa Suomen historiassa.

Tähän lääniin kuuluu myös Ahwenanmaan iso luoto ja sen ympärillä olewat pienemmät saaret. Ne sisällänsä pitävät 8 emäkirkkoa ja 7 kappelia. Asujamet elättelesjen kalastamisella, hylkeen-pyydöllä, ja laiwattawat Tuhulmiin polttopuita, joita he saawat Pohjan-lahden rannoilta. Niinmyös käywät he wuorons-matkoissa Suomen ja Ruotsin satamain wälillä. Wäkiluku nousee noin 15,000 henkeen. Ahwenanmaalla ei ole yhtäkään kaupunkia, waan

sotivarustuksen rakennus Bomarsundissa, joka häwitettiin viimeis sodan aikana.

4. Uudenmaan lääni,

ennen yhdistetty Hämeenlinnan läänin kanssa, eroitettiin tämä siitä Suomen läänien järjestämisessä (vuonna 1831), ja sisällänsä pitää Uudenmaan ja jonkun osan Hämettä. Lääni on jaettu 4 kihlakuntaan: **Naseporin Lääntinen, Naseporin Itäinen, Helsingin ja Pernajan** kihlakunta. Usukkaat Hämeen osassa ovat suomalaisia; waan Uudellamaalla ovat he osaksi ruotsalaisesta suwusta ja puhuvat ruotsin kieltä. Heidän lukunsa on 160 tuh. henkeä. Kaupungit ovat:

Tammisaari (Siknäsi), wanha merikaupunki, waikka sen ikää ei taitta tarkoin sanoa. Jo neljännessätoista vuosisadassa nähdään siitä mainittawan. Tämän asujamet käywät wähäistä kauppaa eninmiten Saksanmaalla. Heidän lukunsa on 1440 henkeä.

Lähellä Tammisaarta on **Hankoniemi**, eteläisin niemeki Suomen lahdesssa, jossa oli pieni sota-warustus, mutta häwitettiin wiimisi sodassa.

Helsinki, Uudellamaalla, meren-lahden rannalla, jossa on sangen hywä satama: tämä on Suomenmaan pääkaupunki ja Kenraali-Kuvernöörin, Maaherran ja koko Suuri-Ruhtinasunnan sisällisen hallituksen istuin. Tähän muutettiin Keisarillinen Suomen Senaatti ynnä muiden siihen kuuluwien toimitusten kanssa, vuonna 1819, niinmyös Suomenmaan Akademia (nyt **Keisarillinen Aleksanderin Yliopisto Suomessa**) vuonna 1828. Uudesta rakennettuna palon jälkeen vuonna 1809, on Helsingissä monta kaunista rakennusta, ja se on kauniin kaupunki koko maassamme. Tässä on koulu,

merimiesten- ja wenäläisfotamiesten-opetus, wiisi kirjapainoa ja joita kuita pienempiä waprriikia. Wäkiluku ja kauppa owat hywin kohonneet, myös Akademian sinne siirrettyä, ja asujanten luku on 16,400 henkeä.

Raupungin satamaa warjelee siitä $\frac{1}{2}$ penikulmaa loittona olewa luja **Wiaporin sotitarustus**, perustettu vuonna 1749 seitsemälle saarelle. Waijti warustuswäkeä, on siinä asujamia 1,300 henkeä.

Porwoo, wanha kaupunki, rakettu, uskomattoman ilmoituksen jälkeen, vuonna 1346, taikka viimeistään wiidennentoista vuosijadan alussa. Kaupunki sai (yynnä Rauman, Uudenkaupungin ja Tammissaaren kanssa) vuonna 1830, täydellisen merikaupungin wapaijuiden: on piispan ja lukion asento, ja ilman sitä on siinä kirjapaino, jonkunlainen ulkokauppa kaikenlaisilla maatawaroilla ja kankailla. Asujamia on 2,950.

Lowiisa, merikaupunki, perustettu vuonna 1745, ja kutsuttu kuningattaren Lowiisa Ulrikan nimellä. Sen ulkokauppa on wähäinen, ja asujanten luku 2700 henkeä. Raupungissa on koulu, ja oli yhteen aikaan määrätty maaherran istuimeksi. Penikulman päässä Lowiisasta on **Swartholman** sotatarustus, meren saaresssa.

5. Hämeenlinnan lääni

siisällänsä pitää suurimman osan Hämettä, ja pienen osan itäistä Satakuntaa. Siinä on 5 kihlakuntaa: **Ylä-Hollolan**, **Ala-Hollolan**, **Ylä-Sääksmäen**, **Ala-Sääksmäen** ja **Satakunnan** kihlakunta. Asukkaat owat suomalaisia kielensä, tapainsa ja elämänsä puolesta, ja heidän lukunsa tekee 152 tuh. henkeä.

Hämeenlinna, perustettu vuonna 1650, waan 1778 muutettu nykyiselle sijallesi, on ainoa

kaupunki koko läänissä, järven rannalla maan keskellä, maaherran istuin. Siinä on koulu ja asujammet elätteleksen enimmäen maanwiljelemisellä ja käsityöllä. Kaupungista paloi enemmän kuin kaksi kolmattaosaa 14 päivänä syyskuuta vuonna 1831; waan nyt on se uudesta somasti rakettu. Lukio asettettiin kaupunkiin vuonna 1857. Wäkiluku nousee 2580 henkeen.

Kaupungin wierasä on wanha Hämeenlinna, ennen **Kruunupori** ja sitte **Hämeenlinna**: siinä ei ole nyt enää sotawarukkeita.

6. Mikkelin lääni

kutsuttiin (1831 wuoteen asti) Kymenkartanon lääniksi, jonka nimen se sai muinwisestä kuninkaan moisiossta Kymenkartano, joka on Kymen-wirran toisen haaran warrella. Tämän läänin alle kuuluu pieni osa itäpohjaisista Hämettä, osa keskistä ja koko eteläpuoli Sawoa. Kihlakuntia on 4: **Nantasalmen, Tuwan, Mikkelin** ja **Heinolan** kihlakunta. Asujammet ovat suomalaisia ja heidän lukunsa on 148 tuhatta henkeä.

Heinola, kahden järven välissä, Heinolan kappelissa, itäpohjaisessa Hämeessä, maan asukkailta myös kutsuttu **Syrängöksi**, sen kylän nimellä, jonka maille tämä rakettiin. Oli aina 1842 wuoteen asti, maaherran istuin. Asujanten luku nousee 970 henkeen.

Mikkeli, perustettu vuonna 1838, on maaherran ja läänin-hallituksen nykyinen istuin. Asujamia noin 560 henkeä.

Sawonlinna, Haukiveden ja Saiman välissä, on wanha sotivarustus, perustettu vuonna 1475 ja ennen **Dlausporiksi** kutsuttu. Kaupungissa on koulu ja asujamia noin 840 henkeä.

7. Kuopion lääni,

ennen Savon ja Karjalan lääniksi nimitetty, sijäl-
länsä pitää pohjaispuolen Savosta ja Ruotsin
Karjalan: jaettu 6 kihlakuntaan: **Pielisjärven,**
Ilomantsin, Liperin, Sinsalmen, Kuopion ja
Nautalammin kihlakunta. Asujammet ovat kaikki
suomalaisia, ja heidän lukunsa luetaan 196 tuh.
hengeksi.

Kuopio, Kallaveden rannalle vuonna 1776
perustettu maakaupunki, maaherran ja pispän is-
tuin. Asukkailla on täydellinen elatus- ja kauppä-
vapaus, ja elävät maanviljelemisestä ja käsityöistä.
Tässä on 5 koulua, lukio, kirjapaino ja 3000 asuj.

Joensuu, Pielisjoen suussa, Liperin pitä-
jässä, perustettu vuonna 1848. 400 asuj.

8. Wiipurin lääni,

taikka **Vanha Suomenmaa,** sijällänsä pitää sen
osan Karjalaa ja Savoa, joka jo ennen Haminan
rauhaa (vuonna 1809) oli Wenäjän alla. Lääni
on jaettu 9 kihlakuntaan: **Kymen, Hannan, Lap-
piveden, Jääskén, Äyräpään, Käkisalmen Ste-
läinen, Käkisalmen Keskinen, Sortavalan ja**
Salmen kihlakunta. Asujammet ovat suurimmaksi
osaksi Suomalaisia, waan heidän sekaan on myös
joku määrä Saksalaisia ja Wenäläisiä asettauneet.
Wäkiluku nousee 273 tuh. henkeen.

Kaupunkia ja muita merkittäviä paikkoja ovat:
Hamina, niemellä Suomen lahdesssa, merikau-
punki ynnä kahden pienen esikaupungin, taikka Lo-
potin kanssa. Tätä kutsuttiin ennen **Wehkalah-
deksi,** waan sai nykyisen nimensä (ruotsiksi Fredriks-
hamn) Ruotsin kuninkaalta Fredrikki 1:seltä, wuon-
na 1723, sitte kuin sen warustaminen oli vähää
ennen aljettu. Tähän muutettiin, vuonna 1821,

Suomen kadetti-koulu Haapaniemestä, ja kaupungissa on ilman sitä koulu ja muita pienempiä oppilaitoksia. Kauppaa käydään metsän tuottamalla, ja asujamia on 3360 henkeä.

Rymi-joen itäisen haaran varrelle on rakettu pieni sotivarustus, jolla on **Rymi** nimenä, ja $\frac{1}{2}$ penikulmaa siitä on **Nuotinsalmi**, joka edellisessä Suomen sodassa tuli niin kuuluisaksi; nykyjään lujasti varustettu sotalainvojen hamina. Lähellä olevalle Kotkan-saarelle on rakettu amirali-huoneita, kirkkoja, sairashuoneita j. n. e.

Wiipuri, maaherran istuin, hyvin varustettu merikaupunki, rakettu kahdelle saarelle syvään pistävässä meren lahdesssä. Kaupunki on perustettu vuonna 1293, oli ennen piispan, ja viimeksi korkeimman kirkollisuushallituksen istuin. Nyt siinä on lukio, koulu, ja kaksi naisten opetusta, kaksi kirjapainoa j. n. e. Se on läänin parhain kauppa- paikka ja laivattaa vahvasti kaikenlaisia metsäntuottamaa. Ulkopuolelle kaupunkia on rakettu kaksi esikaupunkia, ja asukkaat, lukuaan 8365 henkeä, ovat Suomalaisia, Venäläisiä ja Saksalaisien ja Nuot- salaisien jälkeisiä.

Taawetti, Luumäen pitäjässä, oli määrätty raja-warustukseksi, waan siitä arwelluksesta ei tullut mitään, ja kuin tässä ei nyt ole warustus- väkeäkään, niin on paikka aiwan häwiinnyt ja asu- matoim.

Lappeenvanta, Lappiweden rannalla, pe- rustettu 1656 vuoden paikoilla, vähäinen maakaupunki. Asujamia on 1100 henkeä. Tässä on kiritus-huone waimoille ja nykyisempään aikaan tähän on asetettu koulu.

Kaupunki on näköjäänsä kuin esikaupunki lähellä olevalle saman nimiselle linnalle.

Lauritsala on lastaus-paikka lähellä kaupunkia, Saiman kanavan pohjaisessa päässä.

Käkisalmi, hyvin vanha kaupunki, lähellä Wuoksen suuta Laatokkaan: tässä on pieni sotivärustus, rakettu vuonna 1295 kahdelle saarelle wirassa, niinmyös yksi pienempi koulu. Usujamia, osittain Suomalaisia osittain Venäläisiä, on 1430 henkeä.

Konewitsan saarella Laatokassa, lähellä Käkisalmea, on Kreekkalainen miesluostari (monastira).

Sortawala, perustettu vuonna 1640, Laatokka-järven pohjais-päähän Karjalassa. Usukkaat käyvät vilkasta kauppaa Laatokkaa myöten Pietarissa, jonne he laiwattawat woita, kalaa ja turkinahkoja, ja tuowat sieltä jauhoja. Sortawalassa on koulu, ja talwella pidetään täällä markinoita, joihin ympärillä olewaa maakuntaa kokoontuu saangen paljo. Usujanten luku on 665 henkeä.

Keljä penikulmaa tästä kaupungista on Laatokka-järwessä **Walamon-saari**, johon on rakettu Kreekkalainen mies-luostari. Tässä ennen pidetyt kuuluisat markkinat owat nyt poiskielletyt.

§ 3. Maan-laatu. Wiljat. Elatuskeinot. Väkiluku.

Suomenmaa on luonnolta onnellisesti lahjoitettua maata, kaswawaa, hedelmällistä ja suurilla sijällisillä awuilla. Peltomaa on useimmin paikoin hyvää ja tulokasta; suuri joukko soita on warsin soweliaasta wiljellä; niityt kaswawat yltäkylläisesti kaimenlaisia elättäwiä heinälajeja; metsissä on vielä kyllin mäntyjä, kuusia ja koivuja sekä rakennusaineiksi että kaluiksi ja polttopuiksi, niinmyös kaimenlaisia eläwiä; järwet ja wirrat owat kalaisia.

Sillä suurella alalla, jonka tämä Suuri-ruhtinaanmaa ottaa, on kaikki tämä kuitenkin aiwan muuttelawaista. Kaswawin maa on Turun ja Porin läänissä, etelä-Pohjanmaassa ja Hämeessä, paitsi sen pohjaisimpia puolia. Sitte seuraa Sawo ja Karjala, ja huonointa on Dulun ja Rajaanin lääni, jossa hietakankaat wahtuwat syvien soiden kanssa. Waan kuin forkiammalle nosnut maanwiljelyskelmo on opettanut näistä wiimeksimainituista jaamaan hywät riistat, ja muuttamaan ne kaswawiksi pelloiksi ja niityiksi, niin pidetään ne nyt woittona.

Ilma on arwattawasti sillä laweudella, jonka Suomenmaa ottaa, warsin epätasainen. Eteläpuolella on se hywin lempeä, enimmäiten pitkin merenrantaa ja saaristossa; pohjaispuolella taas paljoa kylmempi. Edellisessä on yö kesäpäiwän seisauksen aikana, ainoasti neljän tuunin hämärä, kuitenkin niin walkea että aiwan hywin näkee lukea; jälkimmäisessä on samana aikana melkeen alinomainen päivä, waikka aurinko, paitsi pohjaisimpia paikkoja, menee alas. Keskimäärin yli koko maan taistaa lukea talwen 7 kuukaudeksi, taikka Lokakuun keskeltä Toukokuun keskelle, jossa luwussa eroitus kuitenkin on aiwan suuri etelä- ja pohjaispuolien välillä. Saaristossa Turun seuduissa ja ympärillä olewissa tienoissa ottawat kewä, kesä ja syksy 7 kuukautta, kuin eiwät Rajaanissa, Torniossa ja pohjaisissa tienoissa tee enempää kuin 4 kuukautta, ja pohjaisimmassa Lapissa ainoasti 3, waan sen jiwulla owat kewä ja syksy hywin lyhyet, ja muutos talwesta kesään ja taas takaisin talween, tapahtuu melkeen aiwan yht'äkkiä.

Ensimmäisessä osassa maata hyöttywät aiwan hywästi usiammat eteläisemmät puun-lait, niinkuin tammi, olakoivu, jalawa, saarni, wahtera, pähkinäpuu j. m., yli koko maan kaswawat petäjä, kuusi,

koivu, leppä, kataja, pihlaja, tuomi j. n. e. Hedelmäpuita, esimerkiksi: omena-, päärona- ja kirsimarjapuita kasvatetaan eteläpuolellessa joka paikassa. Näistä kasvaa omenapuu Porin läänin ja Hämeen eteläpuolellessa ja keski-Karjalassa, waan kirsimarjat vielä pohjaisempina. Marjapensaat (niinkuin wiina-, oiwukka- ja karwamarjat) hyöttywät pohjaisimmisfaktiuenoisissa. Marjoja kasvaa joka laadusta: mansikoita, wattuja, mustikoita, muuramia ja mesimansikoita (pohjais-puolellessa) on yltäkyllä.

Ilma on sangen terveellinen, ja metsätienoot ja saaristot pidetään raittiina. Täällä luetaan yhden hengen kuolewan 40:stä, ja ylipäättään 5 lasta syntywän jokaisesta parikunnasta. Keski-luwukki yli koko maan on otettu yhden hengen kuolewaksi 35:stä taikka 40:stä, ja 4 lasta syntywäksi joka awio-liitosta; waan Nymättylän ja Taiwasjalon pitäjäissä, jossa kuolewaisuus luullaan olewan suurin, jännotaan yhden kuolewan 23:sta taikka 25:sta hengestä ja ainoasti 3 lasta syntywän parikunnasta. Suomenmaan koko wäkiluku nousee wähän yli yhden miljonan 600 tuh. hengen, taikka lähemmäksi 240 henkeä nelikulmaiselle penikulmalle. Kuitenkin on tämä wäkiluku erinäisillä tienoilla maassa jaettu warsin epätasaisesti. Niin on Dulun läänissä 52 henkeä nelik. penik., Waasan läänissä 341, Turun ja Porin läänissä 599, Uudenmaan läänissä 685, Hämeen läänissä 445, Mikkelin läänissä 343, Kuopion läänissä 245 ja Wiipurin läänissä 350 henkeä nelik. penik. Keskiluku wäen lisääntymiselle on wiideskatoista wuodessa ollut noin 18 ja 20 tuh. henkeä joka wuosi, Kreekan Wenäläis-seurakuntien kanssa.

Maamme elatuskeinosta on maanwiljelys ensimmäinen. Täällä wiljellään hywin etuisasti ruiista, ohraa, kauraa, nisua, tattaria, herneitä, papuja, kaa-

lia, potaattia, naurista, pellawaa, hamppua j. n. e. Maamme erinäisissä paikkakunnissa saawat warsin epätasaisen jywäluwun kylwön jälkeen riistoista; waan eiwät kylwäkkään yhtä tihiiän. Häme, Savo ja Karjala kylwäwät harwaan ja saawat korkian jywäluwun; heille ei ole kymmenennes jywä mikään hywä saalis. Turunmaa ja Uusimaa kylwäwät tihiiän ja katsowat kymmenennen jywän saugen hywäksi. Muut elatuskeinot owat karjan kaitseminen, metsät, kalastaminen ja metsästäminen.

Suomalaiset myywät ja laiwattawat muualle paljo woita, lihaa, talia ja nahkoja; niinmyös lautoja, plankkua ja rakennus-aineita, terwaa, kalaa ja joukun wähän metjän-antamaa. Naudan teko on wuosi wuodelta ellut nouhemassa. Meidän maassa on 18 maisuunia, 30 kanfirandan-pajaa ynnä 46 ahjon kanssa. Uusimmat masuunat puhuwat wielä taikka ruotsalasta taikka järwi- ja hölmä-malmia; waan hywiä kaimwantoja on Tuorilassa, Sillbölessä, Malmbergissä, Djamosssa, Wihiniemessä, Kulonsuomäellä j. m., joissa myös tehdään työtä rotowasti. Nautamalmi noin 20 muista paikoista owat koetellessa näyttäneet hywin hywiltä. Drijärwellä, Risikon pitäjässä, on waski-kaimwanto, jonka malmi sulataan Kosken, Kärkelän ja Tiskarin ruukissa. Sywänlaatuista waskijuonia löydetään siellä ja täällä; waan ne hopyamalmi, joita paikka paikoin on hawaittu, saattawat olla niin wähääntoisia, että heitä ei ruweta kaimamaankaan. Sahoja on ylämaassa suuri joukko. Lasiruukit, werka-wapriikit ja hienompien kanfasten kutomukset owat wuosittain euenneet. Erittäin on kehrusta ja palttina-kutomuksia ahkerundella harjoitettu, jonka siwulla talonpoikainen kansa myypi suuren joukon karkkiampia willaja pellawa-kankaita, niinmyös sukia.

Viimeisinä vuosina, hallituksen murheesta ja enimmäiten hallituksen kustannuksella, toimitetut kosken-perkaukset ovat olleet suurihyötyiset maalle, kuin ovat antaneet tilaa uusiksi niitty- ja peltomaidiksi, ja myös senkin suhteen, että ovat lauhentaneet ilman.

Suureksi hyödyksi maalle rakettiin Saiman kairanto, Wiipurin lahden ja Saiman järven yhdistyksi, joka valmiiksi saatiin ja yleisölle kuljettavaksi awattiin syksyllä vuonna 1856. Sähkölennätin on myöskin saatu toimeen ensin Pietarista Helsinkiin vuonna 1855, josta se sitte seuraavana vuonna pitkitettiin Hämeenlinnan kautta Turkuun. Tänä kesänä 1859 on päätetty jatkaa sähkölennätinlaitosta Turusta pitkin Pohjanlahden rantaa Tornioon saakka. Parhaallansa on maan-mainio työ tekeillä, nimittäin rautatie Helsingistä Hämeenlinnaan, joka työ alotettiin kesällä vuonna 1857.

Suomen talousoika elää ylipäättäen hyvin niukasti, ja myypi ennen tavaransa kuin itse nauttii niitä. Muuten ovat Suomalaiset ahkerata, kestäväitä ja tekewäitä kansaa, warustettu wahwoilla jäsenillä, ja elämälaadusta sekä ilmasta wahwistuneilla woimilla. Urwellaan heidän luontonsa kuuluvan jonkun jylhyden: waan sen siwulle yhdistävät he wakamielisyiden ja waaroissa ja hädisissä koetellun urhollisuuden, miehuullisen innon sodassa ja uskollisuuden hallitijaa ja esiwaltaa vastaan.

Siwistyneimpien kesken, jossa kansakäyminen on hälwittänyt jylhyden, on tämä estänyt kewytmielisyiden tulemasta, jonka näkee niin lewinneenä muissa siwistyneimmisissä kansoissa.

Lappalaiset (perijuurelta samasta, waikka nyt kielessä ja tawoilla Suomalaisista kauden eronneesta juurusta) wiettävät aiwan toisenkaltaista elämää, kuin toiset maan-asukkaat. He eiwät pidä mitäkään

maanwiljelystä, eikä heillä ole warfinaisia asunpaikkoja, waan fiirtävät edes ja takaisin, Lapin metsissä ja wuoristoissa, peurakarjoineensa, joista he saawat elatukseensa ja mitä enimmäin tarwitsewat waatteeksi ja muuksi kaluksi. Kuin Lappalaiset tulewat häwiölle, niin asettawat he järwien ja wirtoen rannoillen taikka metsämaihin, ja kuin kokewat elätellä henkeänsä kalan pyynnöllä ja metsästämisellä, niin saawat he silloin **Kala-** ja **Metsä-Lappalaisten** nimen.

Kuninkaanwaltakunta Puola.

§ 1. Rajat. Suuruus. Wäkiluku.

Puolan rajoilla on: idässä Wenäjänmaa; pohjassa ja lännessä Preussin maat, ja etelässä Itäwaltakunta. Se on jaettu 5:teen lääniin ja pitää sisällänsä 2,200 nelik. penik., joilla asuu wähilleen 5 miljonaa ihmisiä.

§ 2. Wirtoja. Kaupunkea.

Wirroista on **Weisseli** (Wistula), joka tulee Karpaatin wuorilta, juoksee läpi maan ja laskee 100 penikulman pituisna Itämereen, merkillinen niinkuin isoin, ja **Niemeni** (Niemeni), niinkuin raja-wirta Wenäjää vastaan.

Kaupungeista owat merkillisimmät: **Warsowa**, Weisselin warrella, waltakunnan pääkaupunki, Kenraali-Kuvernörin ja Senatin istuin, ja kaupun pääpaikka, 166 tuh. asuj., ja **Lublini**, jossa pidetään suuret markkinat; 14 tuh. asuj.

§ 3. Maanlaatu. Rauppa. Uskon-oppi.

Puola on tasaisista maata, jossa löytyy ainoasti joitakuita mäkiä, waan usiampia joihita tie-

noita, ja on munten maanwiljelykseen ja karjan kaitsemiseen soweliasta. Ilma on lempiä.

Muualle wiedään: wiljaa, laivanrakennusaineita, hewoisia ja sarwi-karjaa.

Muualta tuodaan: waprriiki- ja siirtomatawaroita, wiiniä, suolaa, tupakkaa ja metallia.

Kauppan käynti on parhaasta päästä Suutalaisien hallussa. Uskon-oppi on Roomalais-katoliikinen.

Saksan Liitto eli Saksanmaa.

§ 1. Osat. Rajat. Suuruus. Väkiluku.

Saksanmaa ei kuulu yhden ainoan Ruhtinaan alle, waan on jaettu 39 isompaan ja pienempään waltakuntaan, jotka yhteen tekewät siksä kutsutun Saksan Liiton. Liiton erinäiset jäsenet owat: 1 Keisari, 7 Kuningasta, 1 Waali-Ruhtinas, 5 Suurta Herttuaa, 9 Herttuaa, 11 Ruhtinasta, 1 Maa-Kreivi ja 4 vapaa kaupunkia.

Isimmät Saksan Liiton waltakunnista owat: 1 Keisarilliset Itäwallan maat; 2 Preussin maat; 3 Kuninkaanwaltakunta Baijeri; 4 Kuninkaanwaltakunta Saksi; 5 Kuninkaanwaltakunta Hanoweri; 6 Kuninkaanwaltakunta Würtembergi; 7 Tanskan Kuninkaan maat; 8 Hollannin Kuninkaan omaisuus; 9 Belgian Kuninkaan omaisuus; 10 Suuri-Herttuanmaa Badi; 11 Waali-Ruhtinaanmaa Hessen-Kasseli; 12 Suuri-Herttuanmaa Hessen-Darmstadt; 13 Suuri-Herttuanmaat Meklenburgi; 14 Herttuanmaa Nassowa.

Liiton yhteiset asiat toimitetaan alinomaiselta Liittokokoukselta, taikka Asianajajilta Liittolais-wal-

tafunnista, joista Itävallan Keisari on sananjohdattaja.

Saksanmaahan koskewat: pohjassa Itämeri, Tanskanmaa ja Pohjan-meri; idässä Preussi, Puola, Galisia ja Unkermmaa; etelässä Utrian-meri, Italia ja Sveitsi, ja länessä Ranskanmaa, Belgia ja Hollanti. Se sijäällänsä pitää 11,600 nelik. penik., joilla asuu noin 45 miljonaa ihmisiä, joista 25 miljonan paikoin tunnuustawat Roomalaisen Katoliikin uskon ja 20 miljonan paikoin Ewankeliseen Luthe-rukseen oppiin.

§ 2. Maanlaatu. Vuoria. Virtoja.

Saksanmaa on warsin erilaatuinen, waikka ylipään kaswawa ja hedelmällinen. Pohjainen puoli on tasamaata, joka wähitellen alenee Itä- ja Pohjan-merta wasten; waan eteläinen puoli on taas wuorikasta ja sentähden on siellä harwoin isompia lakeita. Siitä tulee myös, että kutsuwat pohjaispuolta **Ma-** ja eteläpuolta **Ma-Saksaksi**.

Saksanmaan korkein wuoren kuffula on **Dr-teles**, kuuluwa Alppiwuoriin, joka on 7,200 kynnärää ylempänä merta. Wuoristoista owat merkisimmät: **Ertsi-wuoret**, Böömin ja Saksin waltakuntien wälillä, ja **Hartsiwuori**, joka juoksee Braunsweigiin ja Hannoveriin läpitse.

Saksanmaassa on noin 500 wirtaa, joista 60 on purjehtimiseen sowelijasta. Sfoimmat owat: 1 **Donawa**, joka lähtee Baadista ja laskee, 330 penikulmaa juostuansa, Mustaan-mereen; 2 **Reini**, joka alkaa Alppien tunturilla, juoksee läpitse ison osan länteistä Saksanmaata ja laskee, 150 penikulmaa juostuansa, Pohjan-mereen; 3 **Elbe**, alkaa Böömissä ja juoksee pohjaan päin läpi Saksin ja Preussin maiden ja laskee, 90 penik. juostuansa, Poh-

jan-mereen; 4 **Oderi**, alkaa Määrissä, juoksee pohjaiseen päin Preussin maiden läpi ja laskee, 90 penik. juostuansa, Itämereen.

Preussin waltakunta.

§ 1. Osat. Rajat. Suuruus. Väkiluku.

Preussin waltakunta on kahdesta pääosasta: A) Maista ulkona Saksasta, ja B) Maista Saksassa.

Saksasta ulkona olevat maat ovat: 1 **Ruunikaanwaltakunta oikea Preussi** ja 2 **Suuri-Herttuanmaa Pössi**, ennen Puolaan kuuluwa.

Maat Saksassa ovat: 1 **Maa-Kreiwinaa Brandenburgi**; 2 **Herttuanmaa Pommeri**; 3 **Herttuanmaa Saksi**; 4 **Reinimaat**; 5 **Herttuanmaat Sleesia**.

Preussin waltakunnan rajoihin koskee: idässä Wenäjä ja Puola; pohjaisessa Wenäjä ja Itämeri; lännessä Meklenburgi, Hanoweri, Hollanti, Belgia ja Hessi, ja etelässä Ranskanmaa, Saksi ja Itäwalta. Molemmat pääosat jaetaan 10 maakuntaan. Tämän waltakunnan laajuus on 5 tuh. nelik. penik., joilla asuu 16 miljonaa ihmisiä usiammista kansoista.

§ 2. Kaupunkia.

Uommat ja waariinotettawat ovat: 1 **Berlini**, Brandenburgissa, koko waltakunnan pää- ja ensimmäinen hallitus-kaupunki, sekä sisällisen kaupan pääpaikka; 420 tuh. asuj. 2 **Königsbergi**, nyt itä-Preussin, ennen koko waltakunnan pääkaupunki; tässä on wahwa kauppa ja 75 tuh. asuj. 3 **Dantsigi**, Weikselin wierellä, pääkaupunki länsi-Preussissa, waltakunnan isoim merikauppa-kaupunki;

67 tuh. asuj. 4 **Breslowa**, pääkaupunki Slefiassa; tässä ovat suuret willamarffinat ja 112 tuh. asuj. 5 **Stettini**, Oderin wierellä, Pommerin pääkaupunki; 42 tuh. asuj. 6 **Pofi**, 42 tuh. asuj., Pofin pääkaupunki. 7 **Magdeburgi**, 56 tuh. asuj., pääkaupunki Westfaalissa, josta maasta saadaan parhaita sawutettuja sian-liikkiöitä ja jossa kasvaa pellawaa enemmän kuin koko Euroopassa. 8 **Eislebeni**, Saksissa, jossa Lutheri syntyi ja kuoli. 9 **Kölni**, Reini-maassa, 95 tuh. asuj., kuuluisa siellä tehdyistä haifu-wedestä.

§ 3. Maanlaatu. Hallitusmuoto.

Preussin maat ovat, paitsi Slefiata, lakeita ja lakeuemat Itä-mereen päin, niin että rantamaat pitää sululla warjeltaman wedenpaisumisesta. Maa on osittain hiekkamaata ja keskinkertaisesta kaswanosta, osittain hywin kasvawaa. Brandenburgissa kaiketikin on isoja hietakankaita ja Preussissa paljo soisia tienoita. Reini-maat ovat kaikista kasvawimmat.

Muualle wiedään: Preussista, Pofista ja Pommerista: wiljaa, ruoka-aineita, metsäntuottamia, pellawaa ja liinaa; toisista maakunnista: wapriiki-tawaroita, niinkuin palttinaa, kattunia, werkaa, silkki-kankaita ja rautakaluja. **Muualta tuodaan:** wii-niä, suolaa, metallia, raaka-aineita ja siirtomatawaroita.

Hallitusmuoto on ykšiwaltainen. Pofissa ja Reini-maassa on Roomalainen-Katoliikin usko, waan toisissa Ewankellinen-Lutherin, wallan päällä. Sotawoimaa maalla on 137,000 miestä. Saiwastoa ei ole ensinäkään.

Keisarinvaltakunta Itävalta.

§ 1. Osat. Rajat. Suuruus. Sako.

Itävalta on, niinkuin Preussikin 2 pääosasta, nimittäin: A) Maista ulkona Saksasta, ja B) Maista Saksassa.

Maat ulkona Saksasta ovat: 1 Galitsialaiset Perintö-maat taikka Kuninkaanvaltakunta Galitsia, ennen Puolaan kuuluwa, ynnä Bukowinan kanssa. 2 Unkerin Perintö-maat, taikka Suuri-Kuhytinaanmaa Siibenburgi, Kuninkaanvaltakunnat Unkeri, Dalmatia, Kroatia ja Slavonia, niinmyös Sota-raja, kapea maan-suikale pitkin Turkin rajaa Dalmatiasta aina Galitsiaan asti, jossa maassa kaikki talonpojat ovat sotamiehiä. 3 Italian Perintö-maat taikka Kuninkaanvaltakunta Lombardia-Wenetsia.

Saksassa olevat maat ovat: 1 Urkki-Herttuanmaa Itävalta; 2 Herttuanmaa Steiermarkki; 3 Kuninkaanvaltakunta Illyriä; 4 Kreiwinmaa Tyroli; 5 Kuninkaanvaltakunta Böömi, ja 6 Maa-Kreiwinmaa Määri.

Koko valtakunnan rajoihin koskewat: idässä Turkinmaa ja Wenäjä; pohjassa Puola, Preussi ja Saksa; lännessä Baijeri, Sweitsi ja Sardinian maat; etelässä Paawinvaltakunta, Adrian-meri ja Turkinmaa. Koko valtakunta sisällänsä pitää 12,000 nelik. penik., joilla elää 38 miljonaa asujamia, joista noin 12 miljonaa on Saksalaisissa, 6 milj. paikoin Galitsialaisissa, lähelle 13 milj. Unkerilaisissa ja 5 milj. Italialaisissa maissa. Asujamet taitaan jakaa 4 pää-kansaan: 1 Saksalaiset, 2 Magyarit (Unkerissa), 3 Slawit (joita on enin ja laweimmalta) ja 4 Italialaiset.

§ 2. Kaupunkia.

Sjoimpia ja waariinotettawia owat: 1 **Wiini**, Donawan warrella, Arkki-Herttuanmaassa Itäwallassa, Saksanmaan isoin kaupunki, koko waltakunnan pääkaupunki, Keisarin asuinpaikka, 477 tuh. asuj., on koko sisällisen kaupan olopaikka ja waltakunnan ensimmäinen kaupunki käsittäessään ja taito-ahkeruutensa suhteen. Siinä on 34 esikaupunkia. 2 **Pragi**, 131 tuh. asuj., pääkaupunki Böömissä, jossa maassa kaswaa paras humala koko Euroopassa. 3 **Dfeni**, 35 tuh. asuj., Unkerin pääkaupunki, jossa maassa kaswaa paras wiini koko Euroopassa ja ehkä koko maailmassakin, ja jossa on kalaisin wirta, Teissi, koko Euroopassa. 4 **Krakowa**, Weikselin warrella, Kuninkaanwaltakunnan Puolan wanhin pääkaupunki; tässä on wahwa kauppa ja 43 tuh. asuj. 5 **Lemberg**, 60 tuh. asuj., pääkaupunki Galitsiassa, jolla maalla on Wielitskassa koko maailman merkillisin suolakaiwanto, jossa 600 kyyuärän sywyudessa maan alla enemmän kuin 600 miestä tekewät joka päivä työtä ja osiksi asuwatkin ynnä 100 hewoisen kanssa, jotka owat työssä tarpeelliset. 6 **Triesti**, meren rannalla Illyriässä, 76 tuh. asuj., waltakunnan ensimmäinen meri- ja kauppa-kaupunki. 7 **Milano**, Lombardian pääkaupunki, 150 tuh. asuj., wahwa kauppa ja taito-ahkeruus. 8 **Wenetsia**, meren rannalla Lombardia-Wenetsiassa, on waltakunnan toinen meri- ja kauppa-kaupunki, rakettu 70:nelle saarelle, jotka owat yhdistetyt 306 sillalla, ja enimmäksi osaksi on kanawia katujen asemesta; 117 tuh. asuj. 9 **Sermanstadt**, 18 tuh. asuj., pääkaupunki Siibenburgissä, joka on muita Euroopan maita rikkain kullasta.

§ 3. Maanlaatu. Kauppa. Hallitusmuoto.

Itävaltakunta, paitsi pohjais-Galitsiaa ja eteläistä Unkeria, joissa suurimmat lakeat koko Euroopassa ovat, on wuorimaata. **Alpit, Böömin wuoret ja Karpaatit** kulkewat waltakunnan läpitse. Maa on ylipäättänsä waršin kaswawaa, kuitenkin on eteläisessä Unkerissa isoja jäkälä- ja hietä-kaukaita ja vielä soitaakin. Ilma on wuoristoissa kylmempi kuin pohjais-Saksassa, waan raitis; lämpimin on se Lombardiassa, Dalmatiassa ja eteläisessä Unkerissa, jossa se toisissa tienoissa on sangen taudillinen.

Muualle wiedään: willoja ja willakaukaita, puunwilloja ja puunwillakaukaita, pellawaa ja pellawakaukaita, wuorityön-tuottamia, wiljaa, wiiniä ja lasitawaroita, enimmäten Böömistä, jossa parasta ja huokeinta lasia tehdään koko Euroopassa. **Muualta tuodaan:** wapriiki- ja siirtomaa-tawaroita.

Hallitusmuoto on yksiwaltainen ja haltialla on melkein vapaa woima. Unkerissa, Siibenbyrgissä ja Tyrolissa on se kuitenkin jotakin wähenetty waltakunnan säädyiltä. Muuten on hallitus jokaisessa maakunnassa erilailla kokoiltu. Uskon-oppi on Roomalais-Katolinen. Sotawoima maalla nousee rauhan ajalla 270 tuh. mieheen. Laiwasto on Triestissä, ja waršin wähäinen.

Kuninkaanvaltakunta Baijeri.

Suuruus. Wäkiluku. Kaupunkia. Hallitusmuoto.

Baijerin Kuninkaanvaltakuntaa on 1400 ueliferenif., joilla on $4\frac{1}{2}$ milj. asuj.

Merkillisimmät kaupungit ovat: **Mynkeni**, waltakunnan pää- ja hallitus-kaupunki, 113 tuh.

asujanta. **Myrnbergi**, 50 tuh. asuj., iso kauppa ja taito-ahkeruus.

Hallitusmuoto on yksivaltainen. Uskon-oppi on Roomalainen-Katoliikin. Sotavoima on 60 tuh. miestä. Baijeri on kaikista Euroopan maista rikkain elävästä hopenasta.

Kuunikaanvaltakunta Saksi.

Suuruus. Väkiluku. Kaupunkia.
Hallitusmuoto.

Saksin Kuunikaanvaltakuntaa on 340 nelik. penik., joilla on asujamia noin 1 milj. 800 tuh.

Merkillisimmät kaupungit ovat: **Dresdeni**, valtakunnan pää- ja hallitus-kaupunki, jossa on 90 tuh. asuj., vahva kauppa ja taito-ahkeruus. **Leipsigi**, 60 tuh. asuj., valtakunnan suurin kauppa-kaupunki, ja erittäin kuuluisa kolmesta sen tienoilla pidetystä tappelusta, ja kolmesta suurista vuosimarkkinoista. Täällä painetaan paljo kirjoja.

Hallitusmuoto on yksivaltainen. Ewankeliumillinen-Lutherin uskon-oppi on wallan päällä. Sotavoima on 10 tuh. miestä. Saksissa on hienoin posliini-jaovi koko Euroopassa.

Kuunikaanvaltakunta Wyrtembergi.

Suuruus. Väkiluku. Kaupunkia.
Hallitusmuoto.

Wyrtembergin Kuunikaanvaltakuntaa on 360 nelik. penik., joilla on 1 milj. 800 tuh. asujamia.

Merkillisin kaupunki on **Stuttgardi**, valtakunnan pää- ja hallitus-kaupunki, 48 tuh. asuj.

Hallitusmuoto on yksivaltainen. Uskon-oppi on Ewangeliumillinen-Lutherilainen. Sotavoima noussee 20 tuh. mieheen.

Kuninkaanvaltakunta Hanoweri.

**Suuruus. Väkiluku. Kaupunkia.
Hallitusmuoto.**

Hanowerin Kuninkaanvaltakunta sijällänsä pitää 684 nelik. penik., joilla on 1 milj. 800 tuh. asuj.

Merkillisiä kaupunki on Hanoweri, valtakunnan pää- ja hallitus-kaupunki, 38 tuh. asuj.

Hallitusmuoto on yksivaltainen. Uskon-oppi on Ewangeliumillinen-Lutherilainen. Sotavoima noussee 20 tuh. mieheen.

Hanowerin maakunnassa Ost-Frislannissa on parhaimmat hewoiset Saksanmaassa.

Kuninkaanvaltakunta Tanskanmaa (Danmarkki).

**§ 1. Osat. Suuruus. Väkiluku.
Kaupunkia.**

Tanskanmaan Kuninkaanvaltakunta on kahdesta pääosasta, nimittäin: A) Maat ulkona Saksanmaasta, ja B) Maat Saksassa.

Maat ulkona Saksanmaasta ovat: 1 Islanti ja Färöin luodot. 2 Tanskan luodot: Seelanti, Fyeni, Langelanti, Falsteri, Loolanti j. m. 3 Suutin Niemimaa ynnä Herttuanmaan Sleswiikin kanssa.

Maat Saksassa ovat: Herttuanmaat Hols-teini ja Lauenburgi.

Tanskan valtakunta on 2,447 nelik. penik., joilla elää 2 milj. 400 tuh. asujaa.

Maarintotettawat kaupungit owat: 1 **Kiöpenhamina**, Seelannilla, Drefalmen rannalla, valtakunnan pääkaupunki ja kuningaan asuinpaikka, Euroopan koreimpia kaupunkia; siinä on 130 tuh. asuj., wahwa kauppa ja meren-kulku. 2 **Altona**, Holsteiniissä, Elbe-wirran warrella, 33 tuh. asuj., wahwa kauppa ja meren-kulku. 3 **Helsingöri**, Drefalmen rannalla, siinä jossa se on kapein; 9 tuh. asuj. Tässä maksettiin ennen tulliraha kaikilta salmen läpi kulkewilta laivoilta.

§ 2. Maanlaatu. Kauppa. Hallitusmuoto.

Tanskanmaa on latiaa maata, jossa on ainoasti joitakuita mäkiä. Se on hywin soweliaasta maanwiljelykseen ja karjan kaitsemiseen. Meri saattaa matkaan että ilma on usiasti paksu ja sumuinen, waan tekee sen myös talwella lauheammaksi.

Muualle wiedään: wiljaa, hewojsia, sarwi-eläwiä, nahkoja, höyheniä ja palowiinaa. Holsteiniissa owat parhaat lypsylehmät koko Saksanmaassa.

Muualta tuodaan: suolaa, wiiniä, metsäntuottamia, metallia, lasia, wapriiki- ja siirtomaatawaroita.

Hallitusmuoto on yksiwaltainen, mutta Kuningaan wapaa woima on wähenetty. Uskon-oppi Swankelinen-Lutherilainen. Sotawoima maalla on 27 tuh. miestä, waan merellä on se wähäinen.

Tanskan woittomaat Aasiassa, Afrikasja ja Amerikasja tekewät yhteen 200 taikka 300 nelik. penikulmaa.

Kuninkaannwaltakunta Hollanti.

§ 1. Rajat. Suuruus. Väkiluku.

Hollannin rajoihin koskewat: länessä ja pohjassa Pohjan-meri, idässä Preussin Keini-maat ja etelässä Belgia.

Tätä waltakuntaa on 630 nelik. penik., joilla on 3 milj. 200 tuh. asujamia.

§ 2. Wirtoja. Kaupunkia.

Wirroista on isoin Keini, joka monin haaroin juoksee Hollannin läpitse.

Merkillisimmät kaupungit owat: 1 **Amsterdami**, waltakunnan pääkaupunki ja toinen kauppa-kaupunki Euroopassa, rakettu 90:elle saarelle: jotka owat yhdistetyt 290 sillalla, 223 tuh. asuj. 2 **Saagi**, Kuninkaan asuinpaikka, 72 tuh. asuj. 3 **Leyden**, erinomainen opistopaikka. 4 **Rotterdam**, wahwa merikauppa ja taito-ahkeruus, 90 tuh. asuj.

§ 3. Maanlaatu. Kauppa. Hallitusmuoto.

Hollanti on tasaiستا, soista ja alawaa maata, olletikin pohjais- ja länsi-osat, jossa maa on alempana kuin meri, jonka tähden sitä pitää kalliilla suluilla warjeltaman wedenpaisumuksesta. Ilma on märkä, paksu ja raskas. Maa on hywästi hoidettua ja karjaa on paljo. Ilman sitä on Hollannissa puhtain karja, parhaimmat niityt ja ryytimaat koko Euroopassa.

Muualle wiedään: woita, juustoa, wapriski-tawaroita, Itä- ja Länsi-Indian tuottamia.

Muualta tuodaan: wiljaa, puukaluja, suola. wiiniä, siirtomaa- ja raaka-tawaroita.

Hallitusmuoto on yksivaltainen. Uskon-oppi on Ewangeliumillinen parannettu. Sotawoimaa ei taida niin tarkoin määrätä.

Ruinkaanwaltakunta Belgia.

§ 1. Rajat. Suuruus. Väkiluku.

Belgian rajoihin koskewat: pohjassa Hollanti, lännessä Pohjan-meri, idässä Preussin Keini-maat ja etelässä Ranskaa.

Tätä waltakuntaa on 520 nelik. penik., joilla elää noin 4 miljonaa 350 tuh. asujaa.

§ 2. Kaupunkia.

Merkillisimmät ovat: 1 **Brysseli**, pää- ja hallituskaupunki, 124 tuh. asuj., wahwa maakauppa ja taito-ahkeruus. 2 **Antwerpeni**, wahwalla sotivarustuksella, 88 tuh. asuj., ja wahwa merikauppa.

§ 3. Maanlaatu. Kauppa. Hallitusmuoto.

Belgia on tasaiستا maata, waan ei niin alawaa kuin Hollanti, on warsin soweliaasta karjan kaitsemiseen, ja sängen hywästi hoidettu. Ilma on terveellisempi kuin Hollannissa.

Muualle wiedään: wiljaa, woita, juustoa, ja wapriiki-tawaroita, olletikin palttinaa, pitsiä ja werkaa.

Muualta tuodaan: suolaa, wiiniä, puu- ja siirtomaa-tawaroita.

Hallitusmuoto on yksivaltainen. Uskon-oppi on Roomalainen-Katoliikin. Sotawoimaa ei taida määrätä niin tarkoin.

Kuninkaanvaltakunta Suuri-Britania.

§ 1. Osat. Rajat. Suuruus. Väkiluku. Virtoja.

Suuri-Britanian Kuninkaanvaltakunta on kahdesta isosta luotomaasta: 1) **Suuri-Britania**, jonka eteläpuoli on Kuninkaanvaltakunta **Englanti**, ja pohjaispuoli Kuninkaanvaltakunta **Skottlanti**, on suurin luoto Euroopassa; 2) Kuninkaanvaltakunta **Irlanti**, ja muita pienempiä luotoja. Koko valtakunta kutsutaan tavallisesti yhdellä nimellä Englanniksi.

Suuri-Britanian rajoihin koskewat: pohjassa ja idässä Pohjan-meri, etelässä Ranskan kanava taikka salmi, ja lännessä Atlantin-meri ja Irlannin-meri.

Britanian luodot sisällänsä pitävät 5,500 nelik. penik., joilla elää 29 milj. asujanta.

Englannin suurin wirta on **Temsi**, joka, 30 penik. juostuansa, laskee Pohjan-mereen. Ei missään maassa koko Euroopassa ole niin paljo kanaawia ja rauta-teitä kuin Englannissa.

§ 2. Kaupunkea.

A) Englannissa: 1. **Londoni**, Temsin suussa, valtakunnan pää- ja hallitus-kaupunki, suurin kauppa-kaupunki koko maailmassa, wäkirikkain kaikista koko Euroopassa, ja isoin wapriiki-kaupunki; asujamia 2 miljoonaa 400 tuh. 2. **Doweri**, Ralain-salmen warrella, on se paikka josta tavallisesti mennään yli salmen Ranskan-maalle; 15 tuh. asuj. 3. **Portsmouti**, saman salmen rannalla, on sotalaiwaston pää-asento, 67 tuh. asuj. 4. **Plymouti**, jossa on 75 tuh. asuj., suuri satama ja suuria makasiinia laiwaston tarpeita wasten. 5.

Bristoli, Bristoli-kaupungin varrella, 166 tuh. asuj., Englannin parhaita kauppa-kaupunkeja. 6. **Birminghami**, 211 tuh. asuj., sängin wahwa waprüiki-kaupunki. 7. **Manchesteri** (Mantjesteri), waltakunnan suurin waprüiki-kaupunki, 310 tuh. asuj. 8. **Liverpooli**, waltakunnan toinen kauppa-kaupunki, jossa on 300 tuh. asuj. 9. **Sulli**, on parhaimpia meri- ja kauppa-kaupunkeja, 41 tuh. asuj.

B) **Skottlannissa**, 10. **Edinburgi**, pääkaupunki, jossa on 162 tuh. asuj., isoja waprüikiä ja wahwa merikauppa. 11. **Glasgowi**, jossa on 280 tuh. asuj., wahwa merikauppa ja taito-ahkeruus. 12. **Carroni** (Karroni), suurin raudan walupaikka koko Euroopassa. Skottlantiin kuuluvat myös Orkadin, Setlannin ja Hebridin saarestot.

C) **Irlanti**: 13. **Dublini**, pääkaupunki, jossa on 280 tuh. asuj., wahwa merikauppa ja iso taito-ahkeruus. 14. **Cork** (Korkki), 120 tuh. asuj. ja niin wahwa lihakauppa, että sitä kutsutaan tavallisesti waltakunnan teurastus-huoneeksi.

§ 3. Maanlaatu. Kauppa. Hallitusmuoto.

Englanti on enimmäkseen tasaisista maista, ainoastaan pohjassa ja länsipuolisissa on wuoria. Skottlanti taas on enimmäkseen osaksi mäkitä, ja pohjaispuoli ollettiin on täynnä kallioisia ja metsikko-wuoria. Irlanti on tasaisista, ja täällä waihtuwat lafsot ja niityt, waan löytyy kuitenkin soita ja rimpäkin. Maa on kaswawaa ja hywästi hoidettua, paitsi Irlantia, jossa on suurin köyhyys koko Euroopassa. Ilma on ylipään, meren likeyden suhteeseen, märkä, waan kuitenkin lämmin.

Englanti on koko maailmassa se ainoa waltakunta, jossa kaikenlaiset waprüikit owat nosneet korkeimmalleen, ja jossa kaikkein lauein kauppa löytyy.

Koko Euroopassa on Englanti rikkainta raudasta ja tinasta, ja siinä on Ruotsin riunalla paras waski, ja kaikista maista lihavin teuras-karja, niin myös ovat Englannin hewoiset parhaita juoksjöita koko maailmassa.

Muualle wiedään: kaikenlaisia wapriiki- ja siirtomaa-tawaroita, uinmyös kiwihiihiä, suolaa ja tinaa.

Muualta tuodaan: wiljaa, wiiniä, puu-astioita, laivan rakennusaineita ja kaikenlaatuisia raakatarpeita wapriikilöihin.

Hallitusmuoto on yksiwaltainen. Uskon-oppi on Englannissa Ewankeliumillinen-Englannin, Skotlannissa Ewankeliumillinen parannettu, ja Irlannissa Roomalainen-Katoliikin.

Sotawoimaa maalla on noin 130 tuh. miestä, merellä on se suurin koko maailmassa ja wähilleen kuin kaikkien Euroopan waltakuntien yhteen luettuna, nimittäin enämpi kuin 600 isoimpia ja pienempiä aluksia.

Englannin woittomaat Aasiassa, Afrikasä ja Amerikasä sisällänsä pitäwät yli 100 tuh. nelikulmaista penikulmaa.

Keisarinwaltakunta Ranskanmaa (Frankriiki).

§ 1. Rajat. Suuruus. Wäkiluku. Wirtoja.

Ranskanmaan rajoihin koskewat: pohjassa Belgia ja Kanawa taikka Ranskan salmi; idässä Saksanmaa, Sweitsi ja Italia; etelässä Hispania ja ja Wälimeri, ja lännessä Atlantin-meri.

Ranskanmaa sisällänsä pitää 10 tuh. nelik. penik., joilla elää 35 miljonaa asujamia.

Isoimmat wirrat ovat: 1. **Seini** (Sääni), joka juoksee luoteseen ja laskee 96 penik. kuljettuaansa Ranskan salmeen.

2. **Loire** (Loaari), joka juoksee luoteseen ja laskee, 120 penik. juostuansa, Atlantin-mereen.

3. **Nooni**, joka alkaa Sveitsin vuorilla, juoksee Genji-järven läpitse etelään, ja laskee, 90 penik. juostuansa, Väli-mereen.

4. **Garonne**, alkaa Pyrenein vuorelta ja laskee Atlantin-mereen.

§ 2. Kaupunkia.

1. **Parisi**, Seini-wirran rannalla maan sisäissä, waltakunnan pää- ja hallitus-kaupunki, Europan ensimmäisiä ja suurimpia wapriiki-kaupunkia, wahwa kauppa ja päälle miljonan asuj.

2. **Nouen** (Nuangi), jossa on 100 tuh. asuj., isoja wapriikia ja wahwa merikauppa.

3. **Lille** (Lil), 72 tuh. asujainta ja hyviä wapriikia.

4. **Kalais** (Kalää), Kalaijin taikka Ranskan salmen rannalla; tästä mennään yli salmen Englantiin.

5. **Bresti**, 48 tuh. asuj., waltakunnan ensimmäinen sotalaiwaston satama.

6. **Nantes** (Nanti), waltakunnan isoimpia wapriiki- ja kauppa-kaupunkia, 85 tuh. asuj.

7. **Lyon** (Liongi), Nooni-wirran warrella, waltakunnan parhain wapriiki-kaupunki ja suurin Pariisin jälkeen, 220 tuh. asuj.

8. **Marseille** (Marselji), Väli-meren rannalla, waltakunnan kuuluisimpia kauppakaupunkia, 168 tuh. asuj.

9. **Toulon** (Tulongi), 35 tuh. asuj., warsin hyvä satama ja yhden laivasto-osan asento-paikka.

10. **Bordeaux** (Bordoo), 120 tuh. asuj., waltakunnan parhaimpia kauppa-kaupun-
kia Garon-
nin rannalla.

§ 3. Maanlaatu. Kauppa. Hallitusmuoto.

Suurimmaksi osaksi on Ranskanmaa tasaisista maata, waan on täällä kuitenkkin joitakuita wuorimaita, niinkuin Juura-wuoret, jotka eroittawat tämän waltakunnan Sweitsistä, Alpit, jotka eroittawat sen Italiasta ja Pyrenein wuoret, jotka eroittawat sen Hispaniasta. Ilma on ylipäätään warsin lämmin, lempiä ja ihana. Maa on melkeen kaikin paikoin hedelmällinen ja hywästi hoidettu.

Muualle wiedään; wiiniä, wiinaa, hedelmiä ja suuri joukko kaikenlaisia wapriiki- ja liikaisia tawaroita.

Mualta tuodaan: rakaa-tarpeita wapriikilöille, laiwan rakennusaineita, niinmyös metalleja ja siirtomaa tawaraa.

Hallitusmuoto on yksiwaltainen. Uskonoppi Roomalainen-Katoliikin. Sotawoima maalla nousee noin 500 tuh. mieheen, ja merellä yli 70 isompia ja pienempia aluksia.

Ranskan woittomaat Aasiassa, Afrikassa, ja Amerikassa tekewät (paitji Algierin maata) noin 6000 uelk. penik.

Kuninkaanwaltakunta Hispania.

§ 1. Rajat. Suuruus. Wuoria. Wirtoja.

Hispanian rajoihin koskewat: pohjassa Ranskanmaa ja Ranskan taikka Biskaiian lahdelma, idässä

ja etelässä Välimeri, ja länessä Portugali ja Atlantin-meri.

Hispania sijällensä pitää 8,400 uelk. penik., joilla elää 13 ja puoli milj. asujamia.

Pyrenein vuoret eroittawat Hispanian Ranskanmaasta ja juoksewat aina Finisterran niemeen asti.

Virroista owat merkillisemmät: 1 **Duero**, joka juoksee idästä länteen Hispanian ja Portugalin läpitse, ja laskee 100 penikulmaa pitkänä Hispanian mereen. 2 **Taio**, joka juoksee idästä länteen, Hispanian ja Portugalin läpitse, ja laskee, 100 penikulman pituisena, Hispanian mereen. 3 **Gadiana**, ja 4 **Gadalkwiwir** laskewat Hispanian mereen ja **Ebro**, joka juoksee Pyrenein tunturein reunoilta kaakon alle Välimereseen.

§ 2. Kaupunkia.

Suurimpia owat: 1 **Madridi**, maan keskellä, waltakunnan pää- ja hallituskaupunki, 200 tuh. asuj. 2 **Barcelona**, jossa on 150 tuh. asuj., wahwa merikauppa ja taitoahkeruus. 3 **Cadixsi**, Atlantin-meren rannalla, Hispanian parhain merikauppakaupunki, 70 tuh. asuj. ja hywä sotilainwaston hamina. 4 **Sibraltari**, wuorelle rakettu sotilainwaston hamina, Sibraltari salmen rannalla, kuuluu Englannin alle. 5 **Milante**, Välimeren rannalla, 25 tuh. asuj.; tätä lähellä on **Terra Bekkian** satama, kuuluisa suolastansa.

Hispaniaan kuuluwat myös Välimeren luotomaat **Malorka**, **Minorca** ja **Iwisa**, viimeksi nimetty kuuluisa merisuoloistansa.

§ 3. Maanlaatu. Kauppa. Hallitusmuoto.

Hispania on suurimmafsi osaksi wuorista maata: keskiset maakunnat owat laweita, korkeita tasa-

maita. Maa on ylipäättään hedelmällinen, waan aiwan huonosti hoidettu, ja taito-ahkeruus, kauppa ja opetuspaikat rappiolla. Hispaniassa on kuitenkin parhaimmat hewoiset ja lampaat koko Euroopassa ja enin ja parhaimpia korppi-tammia.

Muulle wiedään: willaa, silkkiä, wiiniä, hedelmiä, suolaa, korppia ja tupakkaa.

Muualta tuodaan: suolattua ja kuiwaa ka-
laa, wiljaa, laivan rakennusaineita, wapriiki- ja
siirtomaan-tawaraa.

Hallitusmuoto on yksiwaltainen. Uskon-oppi Roomalainen-Katoliikin. Sotawoima maalla tekee noin 50 tuh. miestä. Väiwasto on wähäinen.

Hispanian woittomaat Afriassa, Afrikassa ja Amerikassa tekewät 5000 nelik. penik., joilla elää 4 milj. asujamia.

Kuninkaanvaltakunta Portugali.

§ 1. Rajat. Suuruus. Wäkiluku. Kaupunkia.

Portugalin rajoihin koskewat: pohjassa ja idässä Hispania, etelässä ja lännessä Atlantin-meri.

Portugalia on 1,800 nelik. penik., ja asujamia wähän yli 3 ja puolen miljonan.

Kaupungeista owat waariin-otettawia: 1 **Lis-
saboni**, Taio-wirran rannalla, valtakunnan pää-
kaupunki, 275 tuh. asuj., wahwa merikauppa.

2 **Santa Ybesi** eli **Setuwali**, kuuluisa merisuolastansa, ja 3 **Dporto**, kuuluisa wiinistänsä.

§ 2. Maanlaatu. Kauppa. Hallitusmuoto.

Merren puolella on maa tasainen ja hiekkainen: keskimaalla on sitä vastaan wuorista ja tasaisia ou

aiwan harvassa. Maa on kuitenkin ylipäätä hedelmällinen, vaikka asujamet hoitawat sitä huonosti. Ilma on raitis ja lämmin, waan ei kuitenkaan niin kuuma kuin etelä-Hispaniassa.

Muualle wiedään: wiiniä, merisuolaa ja hedelmiä.

Muualta tuodaan: wiljaa, kuivattua ja suolaisia kalaa, puutarpeita, wapriiki- ja siirtomaatavaroita.

Hallitusmuoto on yksiwaltainen. Uskon-oppi Roomalainen-Katoliikin. Sotawoima maalla nousee 21,000 mieheen, ja laiwastoa on 23 suurempaa ja pienempää alusta, joissa on 12 tuh. miestä warustuswäkeä.

Portugalin woittomaat Aasiassa ja Afrikassa tekewät yhteenluettuna 500 nelik. penik., joilla elää 2 milj. asujamia.

S w e i t s i

taikka

Sweitsin Waltayhteys.

§ 1. Rajat. Suuruus. Vakaus. Kaupunkia.

Sweitsin eli Helwetian rajoihin koskewat: pohjassa ja idässä Saksanmaa, lännessä Ranskanmaa, ja etelässä Italia.

Sweitsiä on noin 700 nelik. penik., joilla elää noin 2 milj. 400 tuh. asuj.

Sweitsi on yhteys 22 Kantonista (lahkokunnista), joilla jokaisella on yhdenlaiset wapaudet, waan owat toisiinsa yhdistetyt keskinäiseksi awuksi ja suojaksi; siitä tulee nimi: waltayhteys.

Parhaimmat kaupungit owat:

1. **Syrich** (Syriikki), Sweitsin ensimmäinen kaupunki, 17 tuh. asuj.

2. **Berni**, 27 tuh. asuj. ja wilkas kauppa.
3. **Baseli**, 27 tuh. asuj. ja wahwa kauppa.
4. **Genfi**, Genfi-järwen rannalla, Helwetian isoin kaupunki, 37 tuh. asuj. ja suuri taito-ahkeruus.

§ 2. Maanlaatu. Kauppa. Hallitusmuoto.

Sweitsi on ylhäisin maa Euroopassa ja ollettiin eteläpuolelssa, joka on Alppituntureilta täytetty, sängen wuorikasta. Lämmin on ustiämmisssä wälismaisssa warsin wahwa kesällä, waan korkeimmat wuoriselänneet owat ikuisen lumen ja jään alla. Ilma on, maan korkeuden suhteen, kylmempi kuin pohjammaisssa olewasssa Saksanmaasssa. Matalammilla wuorilla on sängen hywiä karjan-laitumia, ja wuorten onelmat (lomat) owat hedelmällisiä. Sweitsissä on paras sarwifarja koko Euroopassa.

Muualle wiedään: karjaa, juustoa, woita, lakkari-kelloja ja muita taito-töitä.

Muualta tuodaan: wiljaa, wiiniä, suolaa ja jüirtomaan-tawaraa.

Hallitusmuoto on wapawaltainen kaikisssa kantonisssa. Uskon-oppi on muutamisssa kantonisssa Ewanfeliuumillinen parannettu, toisissa Roomalainen-Katoliikin. Koko maan sotawoima nousee noin 30 tuh. mieheen.

Italia.

§ 1. Rajat. Suuruus. Takaus.

Italian rajoihin koskewat: pohjassa Sweitsi ja Saksanmaa; lännessä Ranskanmaa ja Wälimeri; etelässä sama meri, ja idässä Adrian-meri.

Italiaa on 5,600 nelik. penik., joilla elää 24 miljonaa asuj.

Italia jaetaan 3 pääosaan nimittäin: A) Pohjainen taikka **Ylä-Italia**; B) Keskinen Italia, ja C) Eteläinen taikka **Ala-Italia**. Jokaisessa näissä pääosissa on useampia waltakuntia, niinkuin:

A) **Ylä-Italiassa**: 1 Kuninkaanwaltakunta **Lombardi-Wenetsia** ja Kuninkaanwaltakunta **Sardinia**. B) **Keskisessä Italiassa**: 1 Suuri-Herttuanmaa **Toskana**, ja 2 **Kirkko-** taikka **Paavin waltakunta**. C) **Ala-Italiassa**: Kuninkaanwaltakunta **Neapeli**. D) **Luotomaat**, nimittäin: 1 **Korsika** (Ranskan maahan kuuluwa), 2 **Sardinia**, yhdistetty Ylä-Italiassa olevien Sardinilais-ten maiden kanssa; 3 **Sisilia**, yhdistetty Neapeliin kanssa, ja 4 **Malta** (Englantiin kuuluwa).

Hallitusmuoto on kaikissa yksiwaltainen ja uskon-oppi Roomalainen-Katoliikin.

§ 2. **Wuoria. Maanlaatu. Kauppa.**

Alppi-wuoret eroittawat Italian Sweitsistä, Saksanmaasta ja Ranskanmaasta, ja laskevat etelään yhden haaraan, Apennini-wuoret, jotka juoksewat pitkin koko Italiaa aina Italian ja Sisilian välillä olemaan Messina-salmeen asti.

Italia on wuorimaata, waan on soijiaakin tie-noita ja suuria lakeita, enimmäten Pohjais-Italiassa. Waan maa on ylipäättänsä niin hedelmällinen, ja ilma niin lämmin ja ihana, että Italiaa tavallisesti kutsutaan **European Nhytimaaksi**.

Wuualle wiedään: wiljaa, hedelmiä, sikkii, wiiniä, willaa, enimmäten Neapelistä, ja tulifiweä Sisiliasta.

Wuualta tuodaan: Kiviä ja suolattua kalliä, metalleja, niinmyös waprüki- ja siirtomaa-tawaroita.

§ 3. Kaupunkia.

A) Sardinian Kuninkaanvaltakunnassa.

1. **Turini**, koko valtakunnan pääkaupunki ja Kuninkaan asuinpaikka, Europan kauniimpia kaupunkia, lähelle 124 tuh. asuj. 2. **Genoa**, Välimeren rannalla, kuuluisa merikauppa-kaupunki, jolla on liikanimi ihana, noin 115 tuh. asuj. 3. **Cagliari** (Kaljari), pääkaupunki Sardinian luodolla, 30 tuh. asuj.

Sotavoima maalla nousee 16 tuh. mieheen; merellä on se vähäinen.

B) Paavinvaltakunnassa.

Roomi, joka on maailman merkisimpiä kaupunkia, Paavin asuinpaikka; tässä on noin 170 tuh. asuj., 328 kirkkoa ja 186 luostaria. Paavin linnassa, Vatikaani-nimeltä, on 11 tuh. huonetta.

Paavi valitaan Kardinaleilta, jotka ovat ne korkeimmat Katolilaiset papit. Sotavoima nousee 9,100 mieheen.

C) Sisilian Kaksiowaltakunnassa.

1. **Neapeli**, koko valtakunnan pääkaupunki ja Kuninkaan asuintopaikka, jossa on 400 tuh. asuj., joista 80 tuh. on kerjäläisiä, Latjaroniksi kutsutut, jotka ovat elatuskeinoillansa kuuluisat; wahwa kauppa, mutta huono taitoahkeruus; kuitenkin ovat silkin valmistukset jangen hyödylliset.

Ei kowin kaukana tästä on tulta suitsuttawa vuori **Vesuwio**.

2. **Palermo**, Sisilian pääkaupunki, 170 tuh. asuj., wahwa kauppa ja suuret silkin valmistukset.

Sijiliassa on **Etnan** tulta suitsuttawa wuori, senlaisista wuorista suurin koko Europassa, 5 tuh. kynnärää korkia ja juurenympärys 20 penikulmaa.

Sotawoima maalla tekee noin 50 tuh. miestä, merellä on se vähäinen.

Kuninkaanvaltakunta Kreekanmaa.

§ 1. Rajat. Suuruus. Kaupunkia.

Kreekanmaahan koskewat: länessä **Adrian-meri**, etelässä **Wäli-meri**; idässä **Arkkipelagiksi** kutsuttu meren saaristo ja pohjassa **Turkinmaa**.

Kreekanmaa sijällänsä pitää noin 700 nelik. penikulmaa, joilla elää vähillensä 1 milj. asujamia.

Kaupungista owat suurimmat: 1. **Atheni**, muinoin tietojen ja taitojen koti ja maailman isoimpia kaupunkia, waan nyt siinä ei ole kuin noin 26 tuh. asuj.

2. **Nauplia** eli **Napoli di Romania**, **Morea**-nimisellä niemimaalla, 13 tuh. asuj.

Tähän valtakuntaan kuuluvia luotomaita owat **Megroponti**, **Sydra**, jolla on lawea ja kuuluisa merikauppa ja **Syklaadien** saari-kihermä (rypälet).

§ 2. Maanlaatu. Kauppa. Hallitusmuoto.

Kreekanmaa on hedelmällistä, waan aiwan kehnostesti hoidettua wuorimaata, jossa on ilma mitä hempeintä.

Muualle wiedään: öljyä, hedelmiä, silkkiä, punwilloja ja karjaa.

Muualta tuodaan: wapriiki- ja siirtomatawaraa.

Hallitusmuoto on ykšiwaltainen. Uskon-oppi Kreekalainen-Katoliikin.

Ionian Luotomaiden wapakunta.

Tämä Suuri-Britanian hoidon alla olewa waltakunta, 47 nelik. penik. iso, on seitsemästä, Kreekanmaan länteiſen rannan luona olewasta saaresta: **Korfu**, **Kefalonia** ja **Tsante** owat suurimmat. Asujamia nousee 200 tuh. henkeen.

Maa on wuorista waan ylipäätä hedelmällistä ja kaswaa jangen hywää öljyä, wiiniä ja kaikenlaisia ihanoita hedelmiä. Ilma on raitis ja lempeä.

Europalainen Turkinmaa.

§ 1. Rajat. Suuruus. Wuoria.

Europalainen Turkinmaa koskee etelässä Kreekanmaahan, Arkipelagiin ja Marmora-järween; länessä Adrian-mereen ja Itäwaltakuntaan, pohjassa niihin Itäwallan maihin, jotka eiwät ole Saksanmaassa, niinmyös Wenäjähän, ja idässä Mustaan-mereen. Europalainen Turkinmaa tekee 9,400 nelik. penik., joilla asuu 7 miljonaa ihmisiä, joista 6 milj. tunnustawat Kristin-uskoa. Aasiassa ja Afrikassa olewain maidenja kansja tekee Turkinmaa 43 tuh. nelik. penik., joilla elää 35 milj. ihmisiä, jotka kuuluvat wiiteen erilaiseen päälahkokuntaan ihmisfukunnasta.

Balkani-wuori, yksi haara Alpiſta, juoksee lännestä itään aina Mustaan-mereen asti.

§ 2. Kaupunkia.

1. **Konstantinopoli**, Turkin kielessä Stambuli, Marmora-järwen rannalla, Sultanin eli

Turkin Keisarin asuntopaikka ja valtakunnan pääkaupunki, jossa on 800 tuh. asujanta, 485 moskeeffi kutsuttua Mahometin kirkkoa, 5 tuh. rukoushuonetta; sängen hyvä satama ja lauvia kauppa vanhan maailman kanssa.

2. **Adrianopoli**, valtakunnan toinen pääkaupunki Maritsa-wirran varrella, wahwa kauppa-kaupunki; 100 tuh. asujanta.

3. **Salonki**, Konstantinopolin jälestä parhain kauppa-kaupunki Europalaisessa Turkinmaassa; 70 tuh. asuj.

Turkinmaan alle vielä kuuluvia Kreekan luotoja ovat: a) **Nodos**; b) **Kandia**, muinen **Cree-ta**. Hoitomaita Turkin Keisarin alla ovat: Kruhtinaanmaat **Servia**, **Moldawa** ja **Walafia**, jotka hallitaan omilta Hospodariksi kutsutuilta ruhtinoilta, jotka ovat Sultaniilta wirkaansa wahwistetut ja hänelle weron maksawaiset.

§ 3. Maanlaatu. Kauppa. Hallitusmuoto.

Europalainen Turkinmaa on tuorista maata waan löyty tasaisiakin maita ja maa on sängen hedelmällistä waan warsin huonosti wiljeltyä. Kuitenkin kasvaa täällä parhain puuilla ja tupakkakoko Europassa.

Muulle wiedään: puuwilloja, silkkiä, wilaa, tupakkaa, sarwikarjaa ja sahwiaani-nahkaa, jotka on parasta Europassa.

Muualta tuodaan: kaikenlaisia wapriiki- ja siirtomaa-tawaroita. Merikauppaa käywät enimmiten muukalaiset. Hallitusmuoto on yksiwaltainen. Uskon-oppi on Mahometin ja kaikkia Kristityitä ja eriuskoisia ylenkatsowat ja sortawat Turkkilaiset.

A s i a.

§ 1. Rajat. Suuruus. Väkiluku.

Aasiaan koskewat: länessä Afrika, Välimeri, Musta-meri ja Europa; pohjassa Kutjan-meri; idässä Tyyni-meri ja etelässä Indian-meri.

Aasia tekee 850 tuh. nelik. penik., joilla on 650 milj. asujanta.

§ 2. Meriä. Lahtia. Salmia.

1. Arabian lahti (Punainen-meri) Arabian ja Afrikan välillä aina Suetšin taipaleeseen asti.

2. Persian lahti, Aasialaisen Turkinmaan, Persian ja Arabian keskeissä.

3. Bengalin lahti, Etu- ja Taka-Indian välillä.

4. Kiinan-meri, Taka-Indian, Sunda-luotojen ja Kiinan välillä: a) Beringin-salmi (Anian-salmi), 12 penik. lewiä, eroittaa Aasian Amerikasta. b) Sunda-salmi, Sumatra ja Jawa-luotojen välissä, on Kiinassa purjehtiwaiisten tavallinen kulkupaikka.

§ 3. Wuoria. Järviä. Wirtoja.

Siberian wuoret juoksevat monella eri-nimellä Kirgisiiläisten kankailta aina Dhotskin-mereen, eroittaen Siberian keskijestä Aasiasta. Himalaia eroittaa Etu-Indian Tibetistä. Dawalagiri (Walkia wuori), Himalaia-wuorten ja koko maailman, tähän asti tuttu korkein wuori-kukkula, nousee lähelle 14 tuh. kynnärää ylemmäksi mertä. Kaukasus, Mustan- ja Kaspin-meren välillä. Kaspin-meri, maan isoin järwi, näkymäisettä weden ulos juoksjutta, on 50 kynnärää alempana Wasta-mertä.

Virtoja: 1 **Eufrati**, Aasianlaisessa Turkinmaassa, yhdistäksen **Tigris**-virran kanssa, laskee 200 penik. juostuansa Persian lahteen. 2 **Indus**, lähtee Himalaian-wuorilta ja juoksee pohjasta etelään Afganistan ja Beludschistan läpitse Indianmereen, 340 penik. pitkä. 3 **Ganges**, alkaa Himalaia-wuorilla, juoksee kaakkoa kohden Bengalin lahteen, 300 penik. pitkä. 4 **Santsekiangi** taikka **Sininen wirta**, joka alkaa Tibetin korkeilla tasamailla ja laskee 550 penik. juostuansa Hoanghoi-lahteen. 5 **Hoangho** taikka **Keltanen wirta**, joka alkaa eteläisessä Mongoliassa ja laskee 430 penik. juostuansa Hoanghoi-lahteen. 6 **Amur** alkaa keskisen Aasian itä-tuntureista ja juoksee likimäärin 300 penik. itään-päin Dhotskin-mereen. 7 **Lena** ja 8 **Angara**, alkavat keskisen Aasian Altai-nimisistä tuntureista, juoksevat Kutjan-mereen. 9 **Obi**, lähtee Altai-tuntureista, laskee, 640 penik. juostuansa, Kutjan-mereen Obi lahteen.

Näiden 4 walta-kymien warrella luullaan Suomalaisien alkukoto ja ensimmäinen tiedon harjoitus olleen.

§ 4. **Kaukus. Kaupunkia.**

Aasia ylenee keskeltä mainion suureksi wuoritasamaaksi. Tällä tavalla on luonto jakanut Aasian mannermaan 3 osaan.

A) **Pohjais-Aasia**, se on Siberia ynnä Kirgiziläisten kaukaiden kanssa, jotka kuuluvat Wenäjän wallan alle.

B) **Korkia**- taikka **Keskinen-Aasia**, se on 1 **Kaukasian** maat, kuuluvat Wenäjän waltaan. 2 **Wapa Tattarinmaa** taikka **Turkistani**, jaettu moneen waltakuntaan. 3 **Piinan** alle kuuluwa **Korkia-Aasia**, se on: **Mongolian**, **Wandschu-**

rin (Tungusian) ja Tibetin maat, jotka ovat korkeimmat vuori-maat koko maan päällä j. m.

C) Eteläinen Aasia, se on: 1 Aasialainen Turkinmaa. 2 Arabia, jaettu moneen valtakuntaan. 3 Irani eli Persia. 4 Afganistani. 5 Beludschistani. 6 Itä-India, se on: a) Etu-India eli Hindostani (isommaksi osaksi Britannian alla); b) Laka-India, jaettu usiampiin valtakuntiin. 7 Kiina.

D) Aasian luotomaat: 1 Seiloni (Englannin). 2 Sunda-luodot, jotka ovat: a) Sumatra; b) Jawa (Hollannin); c) Borneo; d) Celebes. 3 Molukki-luodot (Hollannin). 4 Filippiinit (osaksi Espanian). 5 Japanin-luotomaat.

§ 5. Maanlaatu. Kauppa. Afujamet.

Kuin Aasia kuuluu kolmeen ilma-työhön, pohjaispuoliseen kylmään, lempeään ja kuumaan työhön, niin on Aasiassa kaikenlaatuista ilmaa kylmimmästä lämpimimpään. Monta paikkaa on pohjaisessa ja keskisessä Aasiassa, joissa ihmiset eivät taida asua, jonka sijaan eteläinen Aasia kuuluu maan hedelmällisimpien maiden joukkoon.

Aasialaiset eivät itse käy muuta kuin maakauppaa, Karawaaniksi kutsutuisissa suurissa kauppaseuroissa. Merikaupan käyvät Europalaiset, olletin Englantilaiset. Aasialaisten taitoahkeruus on ylipäätän ei kowin suuri. Europalaiset käyvät Aasiasta: 1) teetä ja poslinia, Kiinasta; 2) puuwilloja ja puuwilla-kankaita, silkkiä ja silkki-kankaita; 3) kahwia ja sokeria, riisiä nimisiä jyviä; 4) helmiä, kalleita kiviä, tinaa ja elehwantin-luuta, Indiasta; 5) turkkinahkoja, Siberiasta.

Uaſiaſſa on aſujamia 3 pääjuvuſta: walkeas-
ta, keltaſeſta ja muſtanruſkeas-
ta.

Mahometin ja Paſanallinen uſko owat enim-
min lewitetyt. Kriſtittyjä on ainoaſtansa 17 mil-
jonan paikoin. Uaſian kanſoista ei ole yhtäkään oi-
kein ſiwitſtynyttä. Siberiaſſa on monta keſytöintä
kanſakuntaa, ja forkiaſſa Uaſiaſſa owat melkein kaikki
paimen-kanſoja.

§ 6. Kaupunkia.

A) Uaſialaiſeſſa Turkinmaasſa.

Smyrna, wäähäſſä Uaſiaſſa, 130 tuh. aſuj.;
täſſä oſaſſa Turkinmaata parhain kauppa-kaupunki.
Damaſko, ſuuri maakaupunki Syriaſſa, 200 tuh.
aſuj. **Jeruſalemi**, Paſeſtinaſſa, entistä was-
taan nyt wähäinen ja huonoſti rakettu kaupunki,
20 tuh. aſujanta.

B) Arabiaſſa.

Meſſa, 18 tuh. aſuj. Mahometin ſynty-
mäpaikka, jonka tähden tähän kaupunkiin joka wuosi
rientää ſuuri joukko Mahometin uſkoisia ſynnin-
katujia.

C) Etu-Indiaſſa taikka Hindoſtanisſa.

(Englannin.)

Kalkutta, Bengalin pääkaupunki, Englan-
nin Itä-Indiaſſa; 700 tuh. aſuj., lauea kauppa
ja taitoahkeruus. **Madrasi**, Koromandeli-nimi-
ſellä rantamaalla, 460 tuh. aſuj., wahwa kauppa
ja iſo taitoahkeruus. **Bombai**, 300 tuh. aſuj.,
iſo kauppa ja taitoahkeruus.

Britanian alle kuuluwisſa maisſa Itä-Indiaſſa
tekee wätiluku, yhteenluettuna, 20 miljonaa.

D) Kiinassa.

Pantoni, waltakunnan parhain kauppa-kaupunki, 500 tuh. asuj., oli ennen ainoa paikka, jossa Euroopalaisten annettiin käydä kauppaa, mutta vuonna 1843 määrättiin heille lisää 4 satamaa. **Pekingi**, pääkaupunki ja keisarin asunto-paikka, on sekä isoin että Londonin jälkeen wäkiriikkain kaupunki koko maailmassa, 1½ miljonaa asujamia.

Kiinan waltakunta on wäkiriikkain koko maan päällä ja Wenäjän wallan jälkeen suurin kaifista. Sen ala tekee 160 tuh. nelik. penik. paikkoin, ja asujanten luku noin 367 miljonaa. Maata wiljellään parastaan käsiwomalla. Hewoisia ja sarwifarjaa löytyy aiwan wähän.

E) Itä-Indian luotomailla.

Batavia, Saawa-luodolla, Hollantilai-
sten alla olewien maiden pääkaupunki, joista wiedään muualle paljo kahwia, soferia, pippuria j. m.

A f r i k a.

§ 1. Rajat. Suuruus. Wäkiluku.

Afrikkaan koskewat: pohjassa Wälimeri; lännessä Atlantini- ja Ethiopian-meret; etelässä Ethiopian-meri; idässä Indian-meri, Arabian lahti ja Aasia.

Afrikkaa on 530 tuh. nelik. penik. ja sen asujamia 275 miljonaa.

§ 2. Lahtia. Wuoria. Niemiä. Wirtoja.

Guinean-lahti, ylä- ja ala-Guinean wälillä. **Atlas-wuori** juoksee, Atlantini-merestä lähtien pitkin pohjais-rantaa aina Egyptiin asti.

Niemen neniä: a) **Kap-Verdi**, eli **Wihanta-niemi**, Senegambiasa, läntisän, b) **Syväntoiwon-niemi**, eteläisän, ja c) **Gardafui**, itäisän, Punaisen-meren edustalla, Afrikasta.

Niili-wirta juoksee etelästä pohjaiseen, **Abys-sinian**, **Rubian** ja **Egyptin** läpitse ja laskee, 350 penik. juostuansa, **Wälimereen**.

§ 3. Sakaus. Maat.

A) **Pohjainen Afrika**, jossa on: 1 **Nyövä-rinvaltakunniksi** kutsutut: a) **Tripoli**, b) **Tunis**, c) **Algieri** (lue **Alschiri**), joka on Ranskanmaan hallussa, d) **Keisarin-taikka Sultanin-waltakunta Marokko**.

B) **Keskinen Afrika**, jossa on: 1 **Sahara**, suurin hiekka-lakia koko maan päällä. 2 **Senegambia**. 3 **Ylä-Guinea**. 4 **Sudani** eli **Nigritia**. 5 **Rubia** (osaksi **Turkin** alla). 6 **Abys-sinia**.

C) **Eteläinen Afrika**, jossa on: 1 **Ylä-Guinea** eli **Kongo**, ynnä siellä olevien **Portugalin** voittomaiden kanssa; 2 **Kapmaa** (niemimaa), **Britanian** alle kuuluwa. Rantamaat **Sofala** ja **Mosambiki**, jossa on **Portugalilaisilla** voittomaita j. m.

D) **Luotomaat**: 1 **Madeira-saaristo**, **Lounaan** **Gibraltarista**, (**Portugalin** omaisuus). 2 **Kanaria-luodot** (**Spanian** omaisuus), joihin myös kuuluu **Ferro**, jonka läpitse ensimmäinen puolipäivän piiri on wedetty. 3. **Wihanta-niemen luodot** (**Portugalin** omaisuus). 4 **Santa Helena** (**Britanian**). 5 **Madakas-kari**. 6 **Maskareinit**, (**Britanian** ja **Ranskanmaan** omaisuuskia).

§ 4. Maanlaatu. Kauppa. Usujamet.

Afrika on suurimmaksi osaksi kuumassa wyössä, jonka tähden ilma täällä on kuuma ja muuten suuri

weden puutos. Talwi ei ole muu kuin alinomainen, kuukausmääriä pitkä sade; Saharan erämaassa on wälistä monen wuotinen pouta.

Merikauppaa käydään kokonansa Europalaisilta, waan on wähäinen, sitä kauppaa vastaan, jota he käywät Aasiassa ja Amerikassa. Pohjais- ja keskiessä-Afrikassa käydään maakauppaa karawaanisja. Taitoahkeruus on aiwan wähäinen.

Europalaiset käywät Afrikasta: 1) wiljaa, ollettikin riisiksi kutsuttua ja wehnää, pohjas-Afrikasta; 2) wiiniä; 3) kahwia, Mastareini-jaarilta; 4) puuwilloja ja elehwantin-luuta (elehwantin-hampaita), etelä-Afrikasta. Europalaiset ostiwat myös ennen orjia täältä, waan nyt on se kurjallinen kauppa kielletty waikkei wieläkään loppunut. Afrikan asujamet kuuluwat kahteen ihmisukuun: mustaan ja walkoseen. Kristittyjä on aiwan wähä. Mahometin usko on lewiinnyt pohjais-Afrikassa. Melkeen kaikki Neegeriläiset owat pakanoita. Pohjais-Afrikan asujamet, jotka owat sukuisin Arabialaisia, owat puolisiwistyneitä, waan usiammat Neegeri-suwut kesyttömiä.

§ 5. Kaupunkia.

1 **Kairo**, Niili-wirran warrella, Egyptin pääkaupunki, 250 tuh. asuj. ja wahwa kauppa wahassa maailmassa. 2 **Alexandria**, Wälimeren rannalla, 50 tuh. asuj. ja wahwa wehnän ja ohran kauppa. 3 **Tripoli**, Wäli-meren rannalla, pääkaupunki Nyöwäriwaltakunnassa Tripolisja, 20 tuh. asuj. ja hyvä kauppa. 4 **Tunis**, Wälimeren rannalla, pääkaupunki Nyöwäriwaltakunnassa Tunisja, 100 tuh. asuj., ja hyvä kauppa ja taitoahkeruus. 5 **Algieri**, Wälimeren rannalla, 95 tuh. asuj., ennen Nyöwäriwaltakunnan Algierin

pääkaupunki, waan w. 1830 omistiwat Ranskalaiset sen itsellensä.

Egypti kuuluu Turkin wallan alle, waan sillä on ollut nyt jo hyvän aikaa oma hallitsiansa, joka kuitenkkin maksaa keisarille weroa. Algier, Tunis ja Tripolis kutsutaan Ryöwäriwastakunniksi, sentähden että niiden asukkaat ennen Algierin anastamisista, roswosiwat Europalaiusten Wälimerta kulkevia laivoja, ja Europan waltakuntain täytyi maksaa heille weroa saadaksensa kauppalaiwansa näiltä rauhoitetuksi.

6 **Kap-kaupunki**, 25 tuh. asuj., on pääkaupunki Britanian etelä-Afrikassa olewiassa woitto- maisssa ja Itä-Indiasssa purjehtiwaiusten lepopaikka.

A m e r i k a.

§ 1. Rajat. Suuruus.

Amerika koskee: pohjassa Kutjan-mereen, idässä ja etelässä Atlantin-mereen ja Tyhneen-mereen.

Amerika tekee 660 tuh. nelik. penik., ja asujamia on noin 47 miljonaa.

Amerika on luonolta jaettu kolmeen osaan.

A) **Pohjais-Amerika**, Kutjan-merestä Panaman taipaleeseen. B) **Etelä-Amerika**. C) **Länsi-India**, luotomaat Pohjais- ja Etelä-Amerikan wälillä.

§ 2. Lahtia. Wuoria. Järwiä. Wirtoja.

1 **Baffinin-lahti**, Grönlannin läntisellä puolella, yhdistää Atlantin-meren ja Kutjan-meren. 2 **Hudsonnin-lahti**, Britanian alle kuuluwassa Pohjais-Amerikassa. 3 **Mexiko-lahti**, jonka ympärillä on **Mexiko**, Pohjais-Amerikan waltayhteys,

ja Kuba. **Magellanin-salmi**, Etelä-Amerikan ja Tulimaa-luodon välillä.

Kordillerien-wuoret juoksevat Amerikan eteläisestä niemestä pohjaa kohden pitkin läntistä rantaa ja Pohjais-Amerikan läpitse aina Kutjan-mereen asti. Kap-Horni on Tulimaan viimeinen niemi.

Järviä Pohjais-Amerikassa: 1 **Uajärwi**, 2 **Michigan**, 3 **Erie** ja 4 **Ontario**, joka **Lorentswirran** kautta juoksee **Lorentso-lahteen**.

Virtoja: 1 **Mississippi** juoksee Amerikan Vapaawaltakuntien läpitse pohjasta etelään ja laskee, 400 penik. juostuansa, uuden Orleannin tienoissa **Mexikon-lahteen**. 2 **Marannon-** eli **Amatsoni-wirta**, suurin koko maan päällä, alkaa Perussa ja juoksee Brasilian läpitse Atlanti-mereen, 1,350 penik. pitkä.

3 **Parana** alkaa Brasiliasta ja laskee **Rio della Platan** (**Hopiawirran**) nimellä Atlantin-mereen, 450 penik. juostuansa.

§ 3. **Takaus. Maat.**

A) **Pohjais-Amerika** sisällänsä pitää: 1 **Pohjais-Napamaat** taikka muutamia osittain tuntemattomiaakin luotomaita, joiden joukkoon kuuluu **Grönlanti** (**Wihertävä maa**), osaksi **Tanskau** omaisuus. 2 **Britannian Pohjais-Amerika**, johon kuuluu **Kanada**, **Uusi-Foundlanti** j. m. 3 **Wenäjän Amerika**, **Beeringin-salmen** tienoissa. 4 **Pohjais-Amerikan yhdistyneet Vapaawaltakunnat**. 5 **Vapaawaltakunta Mexiko**. 6 **Keski-Amerikan yhdistyneet Vapaawaltakunnat**.

B) **Etelä-Amerikan sisälläpito**: 1 **Vapaawaltakunta Kolumbia**. 2 **Vapaawaltakunta Peru**. 3 **Vapaawaltakunta Boliwia**. 4 **Wa-**

paawaltakunta Chile (Tjiile). 5 Patagonia ja Tulimaa, joilla on vielä wapaat-periasujamenſa. 6 Yhdistyneet Wapaawaltakunnat Plata, ſamanimiseu wirran ympärillä. 7 Wapaawaltakunta Paraguay. 8 Wapaawaltakunta Uruguay. 9 Keisarinwaltakunta Brasilia. 10 Guyana, Ranskanmaan, Hollannin ja Englannin kesken jaettu woittomaa.

C) Länſi-India ſijällänſä pitää: 1 Isot Antilli-luodot, nimittäin: a) Kuba ja b) Portorico (Spanian), c) Jamaika (Suuri-Britanian); d) Wapaawaltakunta Saiti taikka Santa Domingo. 2 Pienet Antillit taikka Karaibi-luodot, jaetut Suuren Britanian, Ranskanmaan, Hollannin, Tanskan, Spanian ja Krotſin kesken. 3 Bahama-taikka Lukaiian-luodot, Suuri-Britanian.

§ 4. Maanlaatu. Kauppa. Afujamet.

Kuin Amerikan maita on neljän ilma-woyon alla, ja koska se on ſangen hedelmällistä ja weſirikasta, niin on tämä maanoſa ſowelias kaſwattamaan kaikkia wiljoja, ja häneſſä on ilman ſitä joitakuita omituiſiakin, jotka owat muutetut Amerikasta Europaan, niinkuin potaatit ja tupakka. Kuitenkin on Amerika ſaanut toiſiſta maanoſiſta paljon uſiampia eläimiä ja kaſwia, niinkuin hewoiſia, ſarwikarjaa, kahwipuum, ſokeri-ruowon, jotka kaikki menestywät ſiellä warſiin hywiin ja joita ennen Amerikan löytämistä ſiellä ei ollutkaan. Kauppa Amerikan kansſa on woitollinen Europalaiſille, jotka ſiellä waihtawat taitotoitänſä luonnon tawaroihin; ſillä taitoahkeruus Amerikassa, paitſi Pohjais-Amerikan Yhdistyneiſſä Wapaawaltakunniſſa, on aiwan wä-
häinen.

Amerikasta wiedään muualle: 1) Siirtomaan-tawaroita, niinkuin kahwia, rommia, joferia, puu-willoja, tupakkaa, sini- ja punawäriä, mahogniipuu-ta; 2) Turkkinahkoja ja nahkaa; 3) Walaskaloja ja hylkeitä; 4) Hopiaa, kulta- ja platinua ja kallei-ta kiviä.

Amerikkaan tuodaan muualta: kaikenlaisia wap-riiki- ja käsitemo-töitä ja muinen Neegeri-orjia Afri-kaasta.

Amerikassa on ihmisiä kolmesta pääosasta: 1) Waskipunainen suku 12 miljonaa, jota Amerikan periaustajat ovat, Europalaisilta Indianiltilä kutsu-tut; Europalaiſten jälkeiſiä (20 milj.), joiden esiwan-hemmat tulivat tänne vuonna 1492, ja ſiitä lähtien ovat panneet allensa melkeen koko Amerikan. Näistä on 15 milj. Englantilaisten, Skottilaisten ja Irlanti-laiſten jälkeiſiä ja ovat Pohjais-Amerikan waltakun-tien pääkanſa; 4 milj. Spanjalaiſten jälkeiſiä, ovat wallan päällä Merikoſſa, Keſki-Amerikassa ja etelä Amerikan Wapaawaltakunnissa; 1 milj. Portugali-laiſia, jotka ovat wallan päällä Braſiliasſa; 3) Neegeriläiſiä (noin 7½ milj.), joita Europalaiſet ovat oſtaneet Afrikasta orjiksensa. Naimiſten kaut-ta, näiden pääſukujen wälillä, on tullut ſekoitettu suku (noin 5½ milj.). Katoliikki-usko on pää-usko Etelä- ja Keſki-Amerikassa, Merikoſſa, Hai-tissa ja Spanian woittomaisſa. Ewangeliimiſtinen usko on yhteinen Pohjais-Amerikassa. Suuri oſa Indianeista on pakanoita.

§ 5. Kaupunkia.

A) Pohjais-Amerikan Yhdistyneissä waltakunnissa.

Washingtoni, 40 tuh. asuj., yhdistyksen pääkaupunki, Hallituksen ja Presidentin asuinpaikka.

Filadelfia, Delawari-wirran raunalla, jossa on 400 tuh. asuj., wahwa kauppa ja taitoahkeruus, niin myös yhteinen rahanteko-paikka.

New-Yorki, Hudsoni-wirran rannalla, jossa on 500 tuh. asuj., wahwa taitoahkeruus ja parhain kauppa koko Pohjais-Amerikassa.

Bostoni, jossa on wahwa kauppa ja taitoahkeruus, 130 tuh. asuj.

Baltimore, 165 tuh. asuj., warsin wahwa kauppa ja taitoahkeruus.

New-Orleans (Nju-Orleani), Mississippiwirran suulla. 100 tuh. asuj.

San-Fransesco, pääkaupunki Kaliforniasa, Sacramento-wirran suulla. 50 tuh. asuj.

W. 1848 yhdistettiin Kalifornia, joka on niin kuuluisa kullan jaaliistansa, liittoon. Kustaa löydetty hiekan seassa wirtojen pohjassa taikka mullassa maapinnan alla. *)

Pohjais-Amerikan Wapaaaltakunnat, joita nyt on 31, ovat yhdistyneet liittowaltakunniksi, jonka yhteiset asiat hoidetaan joka waltakunnasta yhteen kokountuneilta asiamiehiltä, joilla hallituksella on sekä lakia säätävä että lain-täyttävä woima, sillä tavalla nimittäin, että Presidentti, joka walitaan joka 4 wuosi, on hallituksen päänä; asiamiesten kokouksella taas on lakia säätävä woima.

Katoliset uskon-opit ovat luwalliset, ja maassa ei tunnusteta yhtäkään pääopiksi. Tämä waltakunta on 150 tuh. nelik. penikulmaa, joilla elää noin

*) Kaliforniasa, jossa kulta w. 1848 keksittiin, saatiin jo w. 1853 9521 puntaa, 130 miljonan hopia-ruplan arwosta. Australiasa, jossa kulta wasta w. 1851 löyettiin, koettiin w. 1853 jo 23,071 punta, eli 315 milj. hopia ruplan arwosta. Wenäjä, joka sitä ennen oli kulta-rikkain maa maailmassa, antaa wuosittain noin 1400 puntaa kulta eli 19 milj. hopia ruplan arwon.

25 miljonaa asujamia, joista 3 milj. mustia orjia eteläpuoleisissa lahkokunnissa; ilman sitä on se maailman toinen merivaltakunta. Nämä yhdistyneet valtakunnat ovat perijurelta Englannin voittomaita, waan tekeysiwät wapaaksi wuonna 1776.

B) Yhdistyneissä Merikon valtakunnissa.

Mexiko, liiton pääkaupunki, niinmyös asiamiesten kokouksen ja Presidentin asuinpaikka; 220 tuh. asuj. ja wahwa kauppa.

Guanakfato, jonka wierellä on valtakunnan rikkaimmat hopia- ja kulta-kaivannot, 55 tuh. asuj.

Wera-Kruz, Meriko-lahden rannalla, 8 tuh. asuj. ja wahwa kauppa.

Mexiko on hopia- ja kultaa rikkain maa koko maailmassa, ja sillä on yhdenlainen hallitusmuoto kuin Pohjais-Amerikan Liittowaltakunnalla.

C) Kolumbian Wapaawaltakunnassa.

Bogota, pääkaupunki niinmyös asiamiesten kokouksen ja Presidentin asuinpaikka; 40 tuh. asuj., on 4,300 kyynärää ylempänä mertä.

Awito, wuorten lomassa waan kuitenkin 4,350 kyynärää ylempänä mertä; 70 tuh. asuj. ja wahwa kauppa.

D) Wapaawaltakunnassa Perussa.

Lima, pääkaupunki, niinmyös asiamiesten kokouksen ja Presidentin asuinpaikka, noin 40 tuh. asujanta.

Perussa on rikkaimpia hopia- ja kulta-kaivantoja.

E) Platan yhdistyneissä Wapaawaltakunnissa.

Buenos Ayres, Plata-wirran rannalla, pääkaupunki ja asiamiesten kokouksen ja Presidentin asuinpaikka, 90 tuh. asuj. ja wahwa kauppa.

F) Keisarinwaltakunnassa Brasiliassa.

Rio Janeiro, pääkaupunki, Keisarin asuinpaikka, 200 tuh. asuj., taitoahkeruus ja warsin wahwa kauppa.

Brasiliaa on 135 tuh. nelik. penik., joilla on 6 miljoonaa asujamia, ja Brasilia on fullasta rikaimpia maita maan päällä. Hallitusmuoto on yksiwaltainen.

G) Länsi-Indiassa.

Sawanna, pääkaupunki, Spaniaan kuululla, Kuba-nimisellä luodolla, 150 tuh. asuj. ja wahwa kauppa.

Mexiko, keski Amerika ja kaikki 7 nykyistä Wapaawaltakuntaa Etelä-Amerikassa (yhteen 254 tuh. nelik. penik. ja asujamia noin 26 milj.) olivat ennen Spanian alusmaita, waan owat wähitellen wuosien 1810—1830 wälillä tehneet itsensä wapaaksi.

Australia (Kaakko-Saaristo).

§ 1. Elo. Suuruus. Osat.

Australia, se on Etelämaat, on yhdestä mannermaasta ja suuresta joukosta isompia ja pienempiä luotomaita ja saaria, joiden kaikkein ympärillä on Eyyri-meri ja Indian-meri.

Australian luotomaat tekewät yhteen luettuna 160 tuh. nelik. penik. ja asujamet noin 2 milj.

Uusi Hollanti, Australian mannermaa, tekee 140 tuh. nelik. penik., joilla on noin puoli milj. asujamia. Tämän itäiselle ja eteläiselle rautamaalle, joka kutsutaan **Uudeksi Etelä-Waliksi**, ovat Englantilaiset perustaneet siirtopaikkoja, joihin he laittawat pahantekijöitensä.

Uuden Hollannin eteläisimmässä päässä, **Melburne**-kaupungin tienoilla, löyttiin w. 1851 kultaa, jota sen jälkeen on saatu siellä enemmän kuin missään muussa paikassa maan päällä.

Waariin otettawimmat luodot ovat: 1 **Uusi Guinea**. 2 **Uusi Seelanti**. 3 **Van Diemenin maa**. 4 **Uusi Britannia**. 5 **Seura-luodot**. 6 **Sandwichin-luodot**.

§ 2. Maanlaatu. Tuottamat. Asujamet.

Kuin Australia on suurimmaksi osaksi kuumassa wyössä, niin on ilma hywin lämmin, waan meri haalakoittaa kuitenkin kuumuuden.

Australiaassa on puutos syötävistä eläimistä, jonka tähden monta sukua sen asujamista on ihmisen syöjiä; Europalaiset ovat kuljettaneet tänne hevosia, sarakarjaa ja wilja-lajia j. m. Australia-laisilla ei ole suurta kausjakäymistä keskenään, waan vielä vähemmin muiden maan asujanten kanssa.

Uusi Hollanti ja läheiset luodot ovat asutut Bapuiiksi taikka Australia-Neegeriläisiksi kutsutuilta ihmisiltä, jotka elävät täydellisessä luontokappaleen tilassa. Muussa Australiaassa asuwat Malajit, iholtansa mustan-ruskeita. Sandwichi- ja Seura-luotojen asujamet ovat osiksi ottaneet Kristin-uskon, waan muut Australian asujamet ovat pakanoita.